

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

05 Соціальні та поведінкові науки

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник проектної групи (гарант) освітньо-
професійної програми «Міжнародна
економіка»

Завідувач кафедри міжнародної економіки

_____ Столярчук Я.М.
(підпис) (ініціали, прізвище)
« _____ » _____ 20__ р.

_____ Столярчук Я.М.
(підпис) (ініціали, прізвище)
« _____ » _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Розумій Людмилі Олександрівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ очної (денної) _____ форми навчання
очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Експортний потенціал України на світовому ринку аграрної продукції»

Тему затверджено наказом ректора Університету від « 7 » 12 2022 р. № 536

**Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах: статтях та наукових
працях вчених та дослідників теми, національних та зарубіжних науково-дослідних інститутів
та центрів; статистичних даних Державної служби статистики України.**

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретико-методичні аспекти формування експортного потенціалу країни на світовому ринку аграрної продукції <i>(назва розділу)</i>
Розділ 2	Шляхи реалізації експортного потенціалу України на світовому ринку аграрної продукції. <i>(назва розділу)</i>
Об'єкт дослідження:	сучасні процеси експорту продукції на світовому та українському ринку аграрної продукції та напрями реалізації експортного потенціалу України.
Предмет дослідження:	міжнародні економічні відносини, які складаються на світовому ринку в процесі експорту аграрної продукції України в умовах сучасних загроз та викликів
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України, дослідження проблем експорту української аграрної продукції та механізмів державної підтримки експортерів та визначення перспективних шляхів реалізації експортного потенціалу України на ринку аграрної продукції.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1: дослідити поняття експортного потенціалу, чинники його формування та реалізації; розглянути методичні підходи до оцінки експортного потенціалу; проаналізувати тенденції розвитку світового ринку аграрної продукції.

У розділі 2: здійснити аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України; оцінити місце та роль України на світовому ринку аграрної продукції; визначити проблеми експорту української аграрної продукції та механізми державної підтримки експортерів; дослідити перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції.

**Завдання підготував
науковий керівник**

_____
(підпис)

Завдання одержав здобувач

_____
(підпис)

_____
Загарій В.К.

(ініціали, прізвище)

_____
Розумій Л.О.

(ініціали, прізвище)

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 60 сторінок, 4 таблиці, 11 рисунків, список використаних джерел з 51 найменування, додатки.

«Експортний потенціал України на світовому ринку аграрної продукції» (назва кваліфікаційної бакалаврської роботи)

Об'єктом дослідження є сучасні процеси експорту продукції на світовому та українському ринку аграрної продукції та напрями реалізації експортного потенціалу України.

Предметом дослідження є міжнародні економічні відносини, які складаються на світовому ринку в процесі експорту аграрної продукції України в умовах сучасних загроз та викликів.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи — аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України, дослідження проблем експорту української аграрної продукції та механізмів державної підтримки експортерів та визначення перспективних шляхів реалізації експортного потенціалу України на ринку аграрної продукції.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити поняття експортного потенціалу, чинники його формування та реалізації;
- розглянути методичні підходи до оцінки експортного потенціалу;
- проаналізувати тенденції розвитку світового ринку аграрної продукції;
- здійснити аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України;
- оцінити місце та роль України на світовому ринку аграрної продукції;

- визначити проблеми експорту української аграрної продукції та механізми державної підтримки експортерів;
- дослідити перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції.

Практичне значення отриманих результатів. Дослідження теоретичного обґрунтування поняття «експортний потенціал» визначає основні аспекти його формування та функціонування. Використовуючи метод порівняння країн-лідерів експорту певної категорії продукції, вдалося виділити конкурентні переваги України на аграрному ринку. Розрахунок індексу порівняльних переваг дав розуміння конкурентоспроможності української продукції аграрного сектору.

Отримані аналітичні результати можуть бути використанні для подальшого дослідження експортного потенціалу України на ринку аграрної продукції. Побудована карта експортного потенціалу ІТС дає розуміння перспективних ринків та продукції для реалізації експортного потенціалу, що може бути використана при побудові виробником продукції стратегії виходу на зарубіжні ринки. Пропозиція створення індустріальних парків є ефективним способом об'єднання виробників сектору задля реалізації спільних інтересів на закордонних ринках. Описані в роботі шляхи реалізації експортного потенціалу країни можуть стати провідними напрямками плану відновлення України після закінчення воєнних дій.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: експортний потенціал, ринок аграрної продукції, аграрний сектор, сільськогосподарські культури, урожайність, світовий експорт, торгівля, транспортування, конкурентоспроможність.

Відгук
на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету Міжнародної економіки і менеджменту освітньо-
професійної програми «Міжнародна економіка»

Розумій Л. О
(прізвище, ініціали)

на тему «Експортний потенціал України на світовому ринку аграрної продукції»
(назва теми)

1. Актуальність теми: Міжнародне економічне співробітництво є одним з головних чинників впливу на рівень розвитку економіки кожної країни і світового прогресу загалом. Частиною такого співробітництва є експортно-імпортна діяльність підприємства. Питання розвитку експортної діяльності України на світовому ринку аграрної продукції широко обговорюється в наукових колах. Саме тому дослідження розвитку експортного потенціалу України є актуальною темою.

2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: В роботі розкрито теоретико-методичні основи дослідження експортного потенціалу, розглянуто методичні підходи до оцінки експортного потенціалу; проаналізовано тенденції розвитку світового ринку аграрної продукції, структури та динаміки експортного потенціалу України; дана оцінка ролі України на світовому ринку аграрної продукції; визначені проблеми експорту української аграрної продукції, запропоновані перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції.

3. Наявність самостійних розробок автора: У роботі, на основі проведеного аналізу сучасних тенденцій розвитку аграрної галузі економіки України, запропоновані перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції. Пропозиція створення індустріальних парків може стати перспективним шляхом розвитку аграрного сектору України.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: полягає в тому, що обґрунтовані науково-методичні положення і рекомендації можуть використовуватися для подальшого аналізу експортного потенціалу країни на світовому ринку аграрної продукції; при виборі виробниками аграрної продукції перспективних напрямів та ринків для реалізації експортного потенціалу; майбутнього плану відновлення країни після закінчення воєнних дій.

5. Наявність недоліків: По тексті роботи зустрічаються окремі редакційні огріхи.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота відповідає всім поставленим вимогам, може бути допущена до захисту перед екзаменаційною комісією і заслуговує на оцінку 46 балів.

Науковий керівник: доцент кафедри міжнародної економіки, к.е.н., доцент

Загарій В.К.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

“21” травня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ	6
1.1. Поняття експортного потенціалу, чинники його формування і реалізації	6
1.2. Методичні підходи до оцінки експортного потенціалу	11
1.3. Тенденції розвитку світового ринку аграрної продукції	15
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	21
2.1. Аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України	21
2.2. Місце та роль України на світовому ринку аграрної продукції.....	31
2.3. Проблеми експорту української аграрної продукції та механізми державної підтримки експортерів.....	40
2.4. Перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції.....	45
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	1

ВСТУП

Актуальність теми. У ХХІ столітті експортний потенціал є рушійною силою економічного розвитку будь-якої країни, а зовнішньоекономічна діяльність є основою національного доходу більшості країн світу. Для реалізації експортного потенціалу важливим є дослідження та аналіз експортних можливостей, шляхів розвитку діяльності країни та проблем їх реалізації на зарубіжних ринках.

Сучасний світовий ринок аграрної продукції з кожним роком стикається з новими викликами. Стрімке зростання населення світу змушує виробників постійно розвиватися та шукати альтернативні методи виробництва. Світ сьогодні потребує виробництва більших обсягів продукції із застосуванням інноваційних технологій та без шкоди навколишньому середовищу. Оскільки для України аграрний сектор є стратегічно важливою галуззю економіки, а українська продукція, зокрема продукція рослинного походження, загально відома та користується попитом у всьому світі, реалізація експортного потенціалу країни матиме позитивний характер як для економічного зростання країни, так і для забезпечення продовольчої безпеки на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування визначення «експортний потенціал» у своїх працях висвітлюють такі вітчизняні науковці, як Завадський Й.С., Осоковська Т.В. та Юшкевич О.О., Балахонова О. В, Іващук С. П., Бабан Т.О., Іванієнко К. В. Серед зарубіжних дослідників питанню приділяли увагу економісти Майкл Юджин Портер та Белла Баласса. Динаміку та структуру експортного потенціалу України було досліджено на основі сучасних публікацій в наукових виданнях; довідниках Світової організації торгівлі, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН; статистичних даних Державної служби статистики України; дослідженнях національних урядових організацій, зокрема Міністерство аграрної політики та продовольства України; та методології експортного потенціалу Міжнародного торгового центру (International Trade Center (ITC)).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України, дослідження

проблем експорту української аграрної продукції та механізмів державної підтримки експортерів та визначення перспективних шляхів реалізації експортного потенціалу України на ринку аграрної продукції.

Для досягнення мети було визначено такі завдання: дослідити поняття експортного потенціалу, чинники його формування та реалізації; розглянути методичні підходи до оцінки експортного потенціалу; проаналізувати тенденції розвитку світового ринку аграрної продукції; здійснити аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України; оцінити місце та роль України на світовому ринку аграрної продукції; визначити проблеми експорту української аграрної продукції та механізми державної підтримки експортерів; запропонувати перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції.

Об'єктом дослідження є сучасні процеси експорту продукції на світовому та українському ринку аграрної продукції та напрями реалізації експортного потенціалу України.

Предметом дослідження є міжнародні економічні відносини, які складаються на світовому ринку в процесі експорту аграрної продукції України в умовах сучасних загроз та викликів.

Методи дослідження. Теоретичне обґрунтування завдання кваліфікаційної роботи потребувало детального пошуку, аналізу та систематизації інформації про визначення поняття «експортний потенціал» на основі звітностей, наукових робіт та публікацій. Синтез інформації допоміг сформувати загальне бачення процесів реалізації експортного потенціалу, а за допомогою методу індукції було виявлено загальну тенденцію розвитку світового ринку аграрної продукції.

У другому, аналітико-дослідницькому розділі було використано метод класифікація — для отримання даних щодо стану експорту України, метод порівняння — для оцінка конкурентних переваг української продукції агропромислового сектору. Шляхом графічного та табличного аналізу було досліджено основні аспекти експорту продукції країни. Емпіричні методи в розділі були представлені також у вигляді розрахунку індексу порівняльних переваг

продукції. Абстрактно-логічний метод було застосовано під час опису шляхів реалізації потенціалу України на світовому ринку аграрної продукції.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Дослідження теоретичного обґрунтування поняття «експортний потенціал» визначає основні аспекти його формування та функціонування. Використовуючи метод порівняння країн-лідерів експорту певної категорії продукції, вдалося виділити конкурентні переваги України на аграрному ринку. Розрахунок індексу порівняльних переваг дав розуміння конкурентоспроможності української продукції аграрного сектору.

Отримані аналітичні результати можуть бути використанні для подальшого дослідження експортного потенціалу України на ринку аграрної продукції. Побудована карта експортного потенціалу ІТС дає розуміння перспективних ринків та продукції для реалізації експортного потенціалу, що може бути використана при побудові виробником продукції стратегії виходу на зарубіжні ринки. Пропозиція створення індустріальних парків є ефективним способом об'єднання виробників сектору задля реалізації спільних інтересів на закордонних ринках. Описані в роботі шляхи реалізації експортного потенціалу країни можуть стати провідними напрямками плану відновлення України після закінчення воєнних дій.

Інформаційна база дослідження. Наукові статті вітчизняних експертів; звіти міжнародних організацій; статистичні дані Державної служби статистики; дослідження Міністерства аграрної політики та продовольства, Київської школи економіки, Центру економічного відновлення України; державні програми, зокрема «Зернова ініціатива», «Grain for Ukraine», «Шляхи солідарності»; Карта експортного потенціалу ІТС.

Структура роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Поняття експортного потенціалу, чинники його формування і реалізації

У сучасному світі розвиток будь-якої країни залежить від рівня її зовнішньоекономічної діяльності, що проявляється через експортно-імпорти зв'язки з іншими країнами. Діяльність країни на зовнішніх ринках має безпосередній вплив на функціонування національної економіки та зменшення ризиків виникнення криз. Експорт товарів та послуг є основним джерелом доходу для багатьох країн світу, тому вагоме значення для реалізації власних економічних потреб має нарощування експортного потенціалу.

Чим вищою є участь країни в світових торгівельних процесах, а в структурі експорту переважають високотехнологічні товари, тим ефективнішою є національна політика держави. Успішне функціонування країни в сучасних умовах передбачає розширення та пошук нових ринків збуту, що в свою чергу вимагає ідентифікації її конкурентних переваг на перспективних ринках.

Визначення сутності «експортного потенціалу», на нашу думку, варто розпочати з трактування понять, що його формують, а саме «експорт» та «потенціал».

Експорт вважається однією з найдавніших форм економічної взаємодії країн у світових масштабах. У загальному розумінні експорт — це процес продажу товарів та послуг національними виробниками на зарубіжних ринках. Розширення своєї присутності на ринках різних країн світу сприяє загальному розвитку економіки країни та збільшенню припливу капіталу на внутрішній ринок. Як правило, в країні формуються певні конкурентні переваги щодо експорту, тобто вона здатна виробляти достатню кількість певних товарів та послуг високої якості для задоволення не лише попиту на внутрішньому ринку, але й на зовнішньому.

Щодо поняття «потенціал» країни, то у Великому тлумачному словнику сучасної української мови його визначають як сукупність існуючих засобів, можливостей, продуктивних сил, які можуть бути застосовані у певній сфері та галузі. [1].

Якщо брати до уваги категорію «економічний потенціал», то в Економічному словнику Завадського Й.С., Осоковської Т.В. та Юшкевич О.О. її трактують як сукупність економічних можливостей країни, які можуть використовуватися для суспільних потреб. Також категорія відображає рівень економічного розвитку країни, обсяг її національного багатства та можливі напрями зростання. [2, с.244].

Науковець Балахонова О. В. у своїх працях визначає економічний потенціал країни як загальну здатність економіки країни, її галузей та підприємств займатися виробничо-економічною діяльністю, виробляти інноваційну продукцію, забезпечувати розвиток високих технологій у виробництві, задовольняти попит та суспільні потреби населення. Також економічний потенціал країни залежить від наявності природних ресурсів, трудової та науково-технологічної бази та накопичених фінансових запасів. [3].

Отримавши загальне уявлення про визначення понять «експорт» та «потенціал», можна стверджувати, що експортний потенціал країни — це здатність національного сектору економіки, ефективно використовуючи власні ресурси, створювати конкурентоспроможну продукцію та послуги для їх реалізації на зовнішніх ринках.

У своїх роботах науковець Іващук С. П. розглядав експортний потенціал з різних сторін. З одного боку, як інструмент зростання конкурентоспроможності експорту країни, а з іншого боку — як головний елемент економічного потенціалу, реалізація якого має бути першочерговим стратегічним завданням уряду країни в довгостроковій перспективі в умовах швидких змін на світовому ринку. [4].

У своїх наукових роботах Бабан Т.О. розглядає експортний потенціал з боку здатності суб'єкта національного ринку (підприємства, галузі, регіону чи всієї країни), користуючись як власними, так і додатковими ресурсами, виробляти достатню кількість продукції, наділеної конкурентоспроможними якостями. Головною ж метою для країни при цьому є реалізація створених товарів на перспективних для неї ринках, долаючи на своєму шляху перешкоди та прагнучи отримати якнайбільшу економічну вигоду. [5].

Дослідженням експортного потенціалу займалася науковець Іванієнко К. В, узагальнивши підходи щодо визначення сутності поняття. У її працях експортний потенціал описується як сукупність ресурсів, засобів та джерел, які можуть бути мобілізовані та використані для досягнення цілей. Також до визначення поняття дослідницею було використано різні підходи. [6].

За системного підходу експортний потенціал розглядається через систему пов'язаних між собою внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що функціонують з метою реалізації завдань суб'єкта.

Ресурсний підхід визначає експортний потенціал як сукупність ресурсів, потрібних для розвитку системи. А результативний — як здатність формування ефективного виробництва продукції з повним використанням потенціалу ресурсів.

Компаративний підхід базується на можливості реалізації продукції, наділеної конкурентними перевагами, на ринках країн світу. Ринковий — визначає експортний потенціал як здатність контролювати певну частину світового ринку.

Цільовий підхід, зі свого боку, характеризує експортний потенціал як здатність до ефективного використання ресурсів з метою задоволення стратегічних цілей. [6].

Зважаючи на відмінність в культурних та національних цінностях, структурі економіки та інституціях, країна не може мати конкурентні переваги в усіх чи більшості галузей. Тому конкурентоспроможність країни зазвичай визначається в

окремих секторах економіки, де суб'єкти національного ринку досягають успіху, а середовище є найбільш перспективним та динамічним.

При реалізації експортного потенціалу важливим чинником є збереження економічної та продовольчої безпеки країни, адже виробництво продукції будь-якого сектору першочергово повинне забезпечувати попит на внутрішньому ринку та захист інтересів держави.

Питання експортного потенціалу країни детально досліджував американський академік Майкл Юджин Портер, висвітливши свої переконання в економічній моделі, відомій як «Теорія національної переваги діаманта Портера» або «Діамант Портера». Модель пояснює фактори, що сприяють конкурентоспроможності однієї країни чи підприємства над іншим. [7].

Модель М. Портера складається з чотирьох факторів, що визначають конкурентоспроможність на внутрішньому ринку та потенціал на міжнародних ринках. Першим аспектом є структура, суперництво та стратегія. Національне середовище, в якому функціонують економічні суб'єкти, визначає загальну структуру, рівень управління притаманний ринку країни. Крім того, суперництво на національному ринку відіграє важливу роль у рівні міжнародної конкурентоспроможності виробника, оскільки змушує його розвивати унікальні та стійкі переваги й можливості.

Наступним компонентом моделі є факторні умови. Зокрема, це стосується наявних природних, фінансових та людських ресурсів в країні. Наприклад, Україна має придатні для вирощування рослинних культур кліматичні умови, а велика площа країни дозволяє збирати значні обсяги урожаю. Крім певних категорій притаманних та доступних історично, за моделлю Портера важливим аспектом є створення власних сильних сторін, таких як кваліфікована робоча сила, технологічна та наукова база, розвинена інфраструктура та позитивний інвестиційний клімат. Важливим є те, щоб ці створені факторні умови також постійно розвивалися шляхом удосконалення знань та навичок.

Умови попиту є показниками ефективності виробництва та реалізації продукції на ринку. Тож чим складнішим є сформований на національному ринку попит, тим більш розвиненою стає відповідна галузь економіки. Так, наприклад, прагнення задовольнити вимогливі потреби споживачів на внутрішньому ринку, спонукають суб'єктів галузі до росту, інновацій та підвищення якості продукції. У результаті вже на ранніх етапах в країні формуються конкурентні переваги в галузі, що в майбутньому допомагає їй бути більш стійкою на рівні з іноземними конкурентами.

Іншим фактором, який впливає на зростання конкурентних переваг, є допомога з боку суміжних галузей. Це може проявлятися у формі об'єднання провідних секторів економіки, для обміну ідеями та стимулювання інновацій. [8].

Важливою у моделі М. Портера є роль уряду, проте науковець стверджує, що конкурентні переваги галузі формуються в результаті діяльності підприємств, а місією уряду є заохочення до підвищення рівня конкурентоспроможності. У контексті формування конкурентних переваг на аграрному ринку заходи уряду можуть бути спрямовані на стимулювання та підвищення внутрішнього попиту. Також державне регулювання якості, безпеки продукції та її впливу на екологію можуть спонукати суб'єктів ринку до впровадження нових технологій у вирощування та виробництво продукції.

Вплив уряду також може проявлятися шляхом розвитку факторних умов, таких як розвиток інфраструктури, системи освіти, науково-технічної бази, підвищення суперництва на ринку за допомогою антимонопольних заходів. У результаті дії уряду будуть спрямовані на розвиток факторів моделі, що створює переваги для вітчизняних товарів на світовому ринку та робить їх цікавими для іноземних споживачів. [9].

Експортний потенціал має вагоме значення як і для суб'єктів на мікрорівні, тобто виробників певної галузі, так і на макрорівні – для національної економіки

чи групи країн. Створення конкурентних переваг дає можливість суб'єкту прямо чи опосередковано впливати на певний сектор світової економіки.

Формування та розвиток потенціалу країни на світовому ринку є складним процесом та потребує цілісності у функціонуванні як внутрішньо-, так і зовнішньоекономічних показників країни. Таким чином, експортний потенціал країни в певній галузі також визначається конкурентоспроможністю продукції, що реалізується на зовнішніх ринках. У контексті аграрного сектору економіки саме умови вирощування сировини, використання якісних добрив для підживлення ґрунтів, процеси обробки продукції, загальний рівень аграрного сектору країни формують показник якості продукції та попиту на неї. Тобто можна прослідкувати зв'язок між підвищенням конкурентоспроможності продукції національного виробництва та нарощуванням експортного потенціалу країни.

Проаналізувавши тлумачення поняття «експортний потенціал», висвітленні у працях різними науковцями, можна зробити висновок, що ключовим в цьому питанні є здатність та наявність переваг країни у виробництві та реалізації продукції на світовому ринку. Розширення діяльності на зовнішніх ринках є основним напрямом підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки країни, тому реалізація експортного потенціалу є пріоритетним напрямом розвитку економіки України.

1.2. Методичні підходи до оцінки експортного потенціалу

Оцінка експортного потенціалу є основним елементом дослідження перспективних можливостей економічного суб'єкта на світовому ринку. У результаті виявлення конкурентних переваг робиться висновок щодо його місця та ролі на міжнародному ринку, здатності контролювати його значну частку та можливості адаптуватися до зовнішніх вимог.

У науковій літературі аналіз та дослідження експортного потенціалу зазвичай будується на двох методичних підходах. Статистичний метод базується на вивченні елементів, що формують потенціал країни та пов'язані з розвитком та діяльністю на ринках інших країн. У контексті дослідження експортного потенціалу на аграрному ринку до таких елементів відносять характеристику загальних процесів національного ринку та суміжних галузей, динаміку та структуру експорту продукції.

За динамічним методом досліджуються зміни в експортному потенціалі, що виникають в результаті розвитку та діяльністю країни на іноземних ринках, а також під впливом внутрішнього середовища. Таким чином, сучасні тенденції на світовому та національному аграрних ринках змушують суб'єктів пристосовуватися до нових змін та викликів для задоволення потреб кінцевого споживача.

Для оцінки експортного потенціалу науковці також використовують різні методи, в залежності від особливостей дослідження. Проте основні методи формують за такими характеристиками: за ступенем складності (прості кількісні або багатофакторні); за одиницями вимірювання (кількісні та експертні); та за ознакою методу оцінки (змістовні та порівняльні).

Зазвичай для оцінки експортного потенціалу використовують кількісні методики, де одиницями виміру є відносні або абсолютні показники, а саме коефіцієнти, індекси, проценти, показники вартості та інші. Експертні методи передбачають залучення до процесу дослідження експортного потенціалу експертів даної галузі, що відповідно проводять оцінювання у балах.

Змістовні методи оцінки базуються на дослідженні основних елементів потенціалу країни, виділенні факторів, що його формують, та обґрунтуванні розвитку конкурентних переваг на світовому ринку. До порівняльного методу відносять аналіз експортного потенціалу в результаті порівняння продукції або

показників діяльності країни поряд з іншими країнами-експортерами на світовому ринку. [10].

На міжнародному рівні дослідженням експортного потенціалу займається Міжнародний торговий центр (International Trade Center (ITC)), головною метою якого є забезпечення рівності та прозорості на світовому ринку. Розроблена організацією методологія оцінки експортного потенціалу, спираючись на інформацію про обсяги торгівлі країни та її роль на світовому ринку, визначає конкурентоспроможні напрями національної галузі. [11].

Зокрема, на офіційному сайті центру розміщено Карту експортного потенціалу, яка визначає рівень конкурентоспроможності продукції, ринку чи країни та можливості диверсифікації експорту. Загалом карта доступна для аналізу 226 країн та 4490 видів продукції. Оцінка експортного потенціалу здійснюється за допомогою спеціальних індикаторів: The Export Potential Indicator (EPI) та The Product Diversification Indicator (PDI).

Індикатор експортного потенціалу (EPI) частіше використовують країни, які прагнуть підтримати та розвинути наявні обсяги експорту на існуючих чи нових зарубіжних ринках. Таким чином визначаються товари, які вже володіють конкурентоспроможними перевагами та мають перспективи розвитку експорту в майбутньому. У практичному розумінні індикатор визначає вартість потенційного експорту певної продукції та цільові ринки для суб'єкта на основі спеціальної моделі. Вона ґрунтується на оцінці попиту, пропозиції та умов доступу до ринку, а також двосторонніх зв'язках з потенційними країнами-імпортерами. [12].

Індикатор диверсифікації продукції (PDI) аналізує потенціал країни у напрямі урізноманітнення та розвитку орієнтованого на експорт сектору економіки на нових чи існуючих цільових ринках. Зокрема, досліджується потенціал продукції, яка ще не експортується, або експортується у відносно менших обсягах, проте має конкурентні переваги для нарощування потенціалу на зарубіжних ринках.

Індекс (PDI) оцінює пропозицію на основі методології простору продукції (Product Space), що прослідковує зв'язок між продуктами на різних ринках на основі аналізу їх місця в експортному переліку товарів країн. Передбачається, що коли певна продукція експортується за однакових умов поряд з конкурентоспроможною продукцією, вона може використати подібні можливості для нарощування експортного потенціалу. [12].

Більш практичний підхід до розрахунку експортного потенціалу запропонував економіст Белла Баласса, ввівши в науковий обіг індекс виявлених порівняльних переваг (Revealed comparative advantage (RCA)). Індекс дає уявлення про відносні переваги або недоліки експортера продукції поряд з іншими суб'єктами міжнародного ринку. Формула для розрахунку показника RCA описана нижче (1.1). [13].

$$RCA_k^A = \frac{X_k^A/X^A}{X_k/X} \quad (1.1),$$

де RCA_k^A — індекс виявлення відносних переваг країни (A) в експорті продукції k;

X_k^A — обсяг експорту країни (A) продукції k;

X^A — обсяг загального експорту країни (A);

X_k — обсяг світового експорту продукції k;

X — обсяг загального експорту в світі.

Також близькими за способом розрахунку та значенням до показника RCA є індекс відносної експортної конкурентоспроможності (RXA) та індекс відносних торговельних переваг (RTA), які також часто використовують при оцінці діяльності країни на зарубіжних ринках.

Отож описані та розглянуті підходи та методи аналізу експортного потенціалу країни можуть бути використанні в наступних розділах при дослідженні можливостей нарощування експортування продукції аграрного ринку України на світовому ринку.

1.3. Тенденції розвитку світового ринку аграрної продукції

Дослідження експортного потенціалу країни неможливе без загального розуміння процесів, що відбуваються на світовому ринку аграрної продукції.

Аграрна продукція відіграє важливе значення для економік країн світу, адже сільське господарство та пов'язані з ним сфери діяльності є основним джерелом національного доходу більшості країн, а особливо тих, що розвиваються. Обсяги торгівлі аграрною продукцією займають вагомую частку світового експорту та імпорту. Сьогодні світовий ринок аграрної продукції характеризується великою кількістю учасників та конкуренцією між ними. Країнами з високим рівнем виробництва та експорту вважають США, Канаду, Бразилію, Аргентину, Індію, Китай та країни ЄС.

Сучасний аграрний ринок не можна уявити без застосування новітніх технологій. За допомогою нових методів вирощування, модернізації сортів культур, автоматизації аграріям вдається збільшити виробництво продукції та зменшити витрати. Також сучасні технології сприяють підвищенню врожайності та якості продукції шляхом використання модернізованих сортів насіння та добрив, систем поливу та спостереження за дозріванням.

Оскільки кінцевою метою діяльності аграріїв є задоволення попиту споживачів, важливим аспектом регулювання аграрного ринку стає відповідність продукції стандартам, сертифікаціям міжнародного та національного рівнів. Отримання сертифікації дозволяє підприємствам збільшувати свої ресурсні можливості, здійснювати діяльність на міжнародні ринки та залучати більше інвестицій. А для споживачів таким чином створюється позитивний імідж продукції, що сприяє зростанню довіри до виробників в цілому.

Однією з найвідоміших міжнародних організацій, що займається розробкою стандартів для продукції аграрного ринку, є незалежна Міжнародна організація зі стандартизації (International Organization for Standardization (ISO)). Стандарти ISO спрямовані на підвищення ефективності та сталості виробництва. Вони також

забезпечують інтеграцію виробників до міжнародної спільноти, розширюючи можливості транскордонної торгівлі. Відомими стандартами в аграрному секторі є ISO 22000, ISO 9001 та ISO 14001, що встановлюють вимоги до організації безпечного харчового ланцюга, забезпечення високої якості продукції та зменшення негативного впливу на стан навколишнього середовища. [15].

На міжнародному рівні розробкою стандартів органічного сільського господарства також займається Міжнародна федерація органічного руху (International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM)). Стандарти IFOAM регулюють принципи ведення агровиробництва, використання хімічних речовин у вирощуванні культур, а також встановлюють вимоги щодо збереження стану ґрунтів та навколишнього середовища. IFOAM було розроблено систему маркування, яка допомагає споживачам легко ідентифікувати та виокремити органічну продукцію на ринку. [16].

Для регулювання ринку аграрної продукції ЄС було прийнято Регуляцію Ради ЄС 834/2007, якою визначено принципи органічного виробництва для країн Союзу та встановлено правила імпорту продукції з інших країн. Регуляцією ЄС 834/2007 визначено вимоги щодо виробництва, маркування та контролю за органічною продукцією. Також важливими принципами стандарту є підтримка та покращення природної родючості ґрунтів, стабільність та біорізноманіття земель, запобігання та боротьба з ущільненням та ерозією ґрунтів. Контроль за дотримання виробниками стандартів Регуляції покладено на компетентні органи кожної країни ЄС. [17].

Щодо Сполучених Штатів Америки, то питанням встановлення та регулювання стандартів на ринку аграрної продукції займається Федеральна служба з питань безпеки харчових продуктів та лікарських засобів (U.S. Food and Drug Administration (FDA)) та Міністерство сільського господарства США (The United States Department of Agriculture (USDA)). Зокрема, у країні діє стандарт GAP (Good Agricultural Practices (GAP)), що спрямований на створення безпечного та сталого виробництва сільськогосподарських культур. Головною метою GAP є

допомога суб'єктам аграрного ринку максимізувати врожайність та мінімізувати виробничі витрати без шкоди навколишньому середовищу. [18].

Дослідження Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) показало, що у 2020 році світова площа земель сільськогосподарського призначення становила 4,74 млрд гектарів, що на 3% менше порівняно з 2000 роком. Площі земель, обладнані для зрошення, досягли показника 349 млн га, збільшившись на 20% порівняно з 2000 роком (289 млн га) та більше ніж удвічі у порівнянні з 1960-ми роками. Близько 70% цих земель розташовані в Азії, на Американському континенті зосереджено 16%, а в Європі розташовано 8% від загальної площі. Сьогодні Китай та Індія стрімко розвивають системи зрошення земель, значно випереджаючи США. У країнах Європи обладнання земельних ділянок системами зрошення відбувається досить повільно. [19].

Щодо рівня зайнятості в секторі сільського господарства, то згідно з дослідженням ФАО кількість працюючих в сільському господарстві в усьому світі скоротилася на 17 % у період 2000–2021 років, досягнувши 866 млн у 2021 році, що на 177 млн менше, ніж у 2000 році. Особливе падіння спостерігалось у 2020-2021 роках через вплив пандемії COVID-19. Найбільше зниження частки зайнятих у сільському господарстві відбулося в Європі, де у 2021 році лише 5,1 % населення працювали в цьому секторі. Натомість найбільша частка зайнятих спостерігалась в Африці, де показник склав 48,4% від загальної чисельності працюючого населення.

Сьогодні сільське господарство залишається другим за величиною сектором зайнятості в усьому світі, поступаючись сфері послуг. У період з 2000 року по 2020 виробництво основних культур зросло на 52% до рівня 9,3 млрд тонн. Основними культурами, вирощеними в 2020 році, стали зернові, які становили майже третину від загального обсягу, 23% припало на цукрові культури, овочі та олійні культури склали по 12%. Також плоди, коренеплоди і бульби становили окремо близько 10% від загального виробництва. Збільшення виробництва було зумовлене взаємодією факторів, таких як застосування систем зрошення, внесення пестицидів та добрив, удосконалена практики ведення сільського господарства, використання

модернізованих високоврожайних культур та новітніх технологій. Вартісний вимірник вирощування сільськогосподарських культур зростав в таких темпах, як і виробництво — з показника 1,8 трлн доларів США у 2000 році до 2,7 трлн доларів США у 2020 році, або на 53%.

За результатами дослідження світовий експорт аграрної продукції у період з 2000 по 2020 рік зріс в 3,7 рази, або з 380 млрд доларів США в 2000 році до 1,42 трлн доларів США в 2020 р. Значне зростанням спостерігалось в усіх групах товарів, так на фрукти та овочі припадало 20% загальної вартості експортованої продукції, а зернові мали 14%. Щодо країн, то США експортували 9% від загального обсягу, що робило її найбільшим експортером аграрної продукції у 2020 році, далі йшли Нідерланди з 6% та Китай з 5%. Найбільш експортованою культурою у 2020 році стала пшениця, частка якої у загальному обсязі склала 40%, трохи менше мала кукурудза — 39% та рис — 9%. Загалом ці три культури становили 89% усього експорту сільськогосподарської продукції в 2020 році. [19].

Стрімкий технологічний прогрес людства став основним рушієм соціально-економічних процесів протягом останнього століття. Сьогодні ринок аграрної продукції, як і інші системи, пристосовується до швидких змін, намагаючись збільшити виробництво поживної продукції, та стикаючись з проблемами скорочення родючості земель, нераціонального використання природних ресурсів, глобальних потрясінь і стресів, а також наслідків прискорення зміни клімату.

Зростаюче населення планети створює загрозу для достатнього забезпечення продовольства для майбутніх поколінь. Тенденція до зростання спостерігається протягом останніх років, і в майбутньому очікується становлення показника на рівні 8,6 млрд населення у 2031 році, який у 2021 для порівняння дорівнював 7,8 млрд. Значна частина збільшення буде припадати на країни Африки, Індії та Близького Сходу. Саме там і буде формуватися стійкий попит на продукти харчування, зокрема й продукцію аграрного сектору. [20].

Для забезпечення Землі достатньою кількістю продукції харчування світове виробництво буде поступово зростати, прогнозовано на 68% до 2050 року. За оцінками Організації економічного співробітництва та розвитку глобальний попит на продукцію харчування зростатиме на 1,4% щорічно протягом наступного десятиліття. Значна частина попиту буде формуватися в країнах з низьким та середнім рівнем доходів, тоді як у розвинених країнах він буде стримуватися за рахунок повільнішого зростання населення. [20].

Негативний вплив виробництва на навколишнє середовище стало важливою проблемою ринку. Згідно зі звітом групи Світового банку за 2020 рік, сільське господарство генерує 19–29% загальних викидів парникових газів, а 1/3 продукції, виробленої в усьому світі, втрачається або викидається. Кліматичні зміни, такі як посуха чи надмірна вологість, різко скорочують урожайність, а інтенсивне виробництво погіршує стан природних ресурсів, включаючи ґрунт, воду та біорізноманіття. [21].

Для запобігання негативного впливу на навколишнє середовище науковцями було розроблено програму Кліматично розумного сільського господарства (Climate-smart agriculture (CSA)), що передбачає інтегрований підхід до землекористування. За мету цієї програми було взято збільшити продуктивність виробництва, підвищити стійкість культур до мінливості кліматичних змін, зменшити викиди під час процесів вирощування та виробництва. [22].

Автоматизація дає безліч можливостей для сільськогосподарських виробників і агропродовольчих систем, але нерівномірний доступ до неї заважає реалізації потенціалу на повну. Зокрема, новітні технології в сільському господарстві можуть підвищити продуктивність виробництва та ефективність використання ресурсів, полегшити адаптацію до зміни клімату, покращити якість продукції, зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та задовольнити нестачу робочої сили.

Сьогодні у сільському господарстві використовують різноманітні технології цифрової автоматизації. Автономні сільськогосподарські роботи застосовують при збиранні врожаю, посіву та прополювання. Дронами користуються для збору інформації та автоматичного внесення сільськогосподарських добрив. Поширеним стало й використання системи моніторингу, що являє собою датчики росту рослини та вологості ґрунту, які дають змогу контролювати ріст культури та стан її навколишнього середовища. [23].

Своєї популярності у світі набирає вертикальне землеробство, коли вирощування культур відбувається у рядах контейнерів у великих приміщеннях. У світі найбільше вертикальне угіддя розташоване в Ньюарку, штат Нью-Джерсі, США. Його засновники стверджують, що вертикальне землеробство може бути в 390 разів продуктивнішим, ніж звичайне. [24].

Все більш поширеною стає технологія точного землеробства, яка покликана збирати, обробляти та оцінювати дані, на основі яких давати поради аграріям щодо оптимізації та покращення вирощування культур. Як прогнозує зарубіжний дослідницький центр Grand View Research, світовий ринок точного землеробства може сягнути 16,35 мільярдів доларів США до 2028 року. [25].

Глобалізація мала вплив і на культуру харчування людини. Зростання попиту на корисні та якісні продукти харчування призвело до посилення стандартів якості харчових продуктів. Зростає також зацікавленість з боку споживача щодо різних ризиків для здоров'я, пов'язаних з надмірним використанням пестицидів та хімікатів, а також захворювань рослин. У цьому випадку новітні технології здатні завчасно виявляти шкідників та збудників зараження, та в подальшому боротися з ними ефективніше, ніж це раніше робила людина.

Отже, можна стверджувати, що сучасний глобальний продовольчий і сільськогосподарський ринок став більш стійким, але він все ще залишається вразливим до шоків і повинен бути готовий диверсифікуватися задля захисту продовольчої безпеки населення.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

2.1. Аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України

В Україні сільське господарство завжди було стратегічно важливою галуззю економіки. Країна протягом багатьох років посідає лідируючі позиції серед експортерів аграрної продукції, зокрема продукції рослинного походження, та її часто називають «житницею Європи». Український аграрний сектор сьогодні має безпосередній вплив не лише на стабільність продовольчої безпеки в країні, а й у всьому світі. На нашу думку, аналіз структури та динаміки експортного потенціалу України варто розпочати з дослідження внутрішнього ринку аграрної продукції та виявлення його конкурентних переваг.

Оцінка виробництва аграрної продукції свідчить, що у 2021 році частка сільського господарства у загальному ВВП країни склала найвищий відсоток серед інших галузей, більше 10%. Для порівняння у 2020 році цей показник був на рівні 9,3%. За підсумками 2021 року, Україні вдалося експортувати рекордну кількість продукції аграрного сектору на загальну суму 27,9 млрд доларів США. Не зважаючи на повномасштабне вторгнення на територію країни, у 2022 році експорт скоротився на 15% і дорівнював 23,6 млрд доларів США. [26].

Передумовою розвитку аграрного сектору в Україні стали сприятливі кліматичні умови та наявність земель придатних для вирощування культур. За дослідженнями 2020 року площа сільськогосподарських угідь становила 41,4 млн га, або 69% від загальної площі країни. Натомість рівень розораності дорівнював 54%, що є найвищим показником у світі. Велика врожайність забезпечується високим вмістом гумусу в ґрунтах України, проте останні роки цей показник зменшився від 3,36% до 3,16%. Сьогодні в аграрному секторі переважають ґрунти із середнім вмістом гумусу (27% від загальної площі), а також з підвищеним (35%) та високим (20%). У той час ґрунти з дуже високим вмістом гумусу становлять лише 3%, а з дуже низьким — понад 15%. Причинами таких тенденцій є насамперед

недостатнє використання мінеральних добрив аграріями та перевантаження земельних угідь з року в рік. [27].

Реалізація експортного потенціалу забезпечується великою різноманітністю продукції, що вирощується в різних регіонах країни. Побудовані на основі статистичних даних Державної служби статистики України графіки на Рисунку 2.1 демонструють площі посівних сільськогосподарських культур в розрізі 2013-2021 років. Найбільші площі припадають на зернові та зернобобові культури, соняшник, цукровий буряк та картоплю. Хоча в 2014 році помітний спад досліджуваного показника, що було спричинено окупацією певної території країни, саме на вирощування зернових та зернобобових культур припадає найбільша частина посівних площ, що в 2021 році дорівнювала 15995 тисяч га. На невеликих площах також вирощують овочеві культури, плодові й ягідні, що в 2021 році дорівнювали 460 тисяч га та 217 тисяч га відповідно.

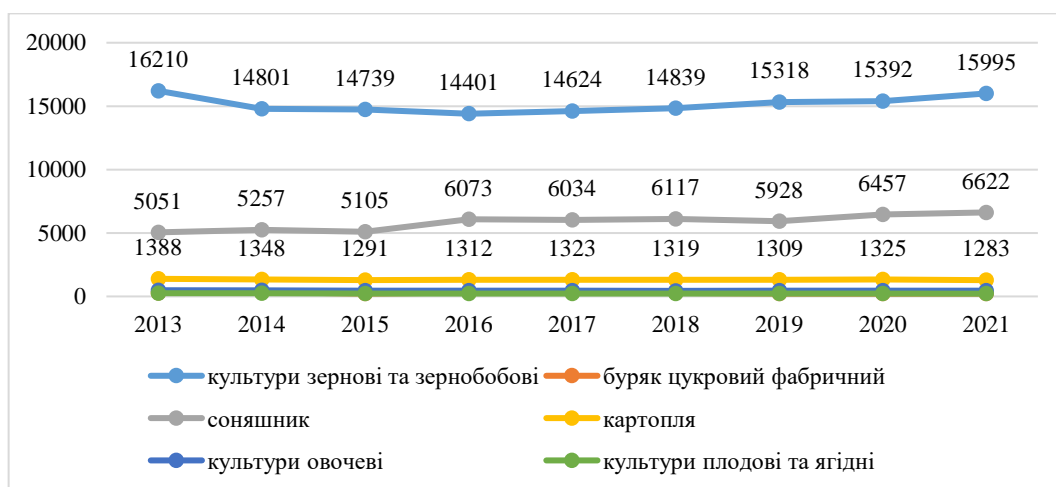

Рис. 2.1 — Площі посівних сільськогосподарських культур в 2013-2021 рр., тис. га

Джерело: складено автором на основі [28].

В Україні найбільш поширеним є вирощування зернових, технічних та кормових культур. Також на невеликих площах висаджують лікарські рослини. Дані щодо обсягів виробництва (валового збору) основних культур в 2013-2021 роках наведено нижче на Рисунку 2.2. На основі отриманих статистичних даних можна стверджувати, що виробництво зернових та зернобобових культур мало

найбільші обсяги протягом досліджуваного періоду і в 2021 році дорівнювало 86010 тисяч тонн. Також великі обсяги виробництва характерні для картоплі, обсяг якої в 2021 році був 21356 тисяч тонн.

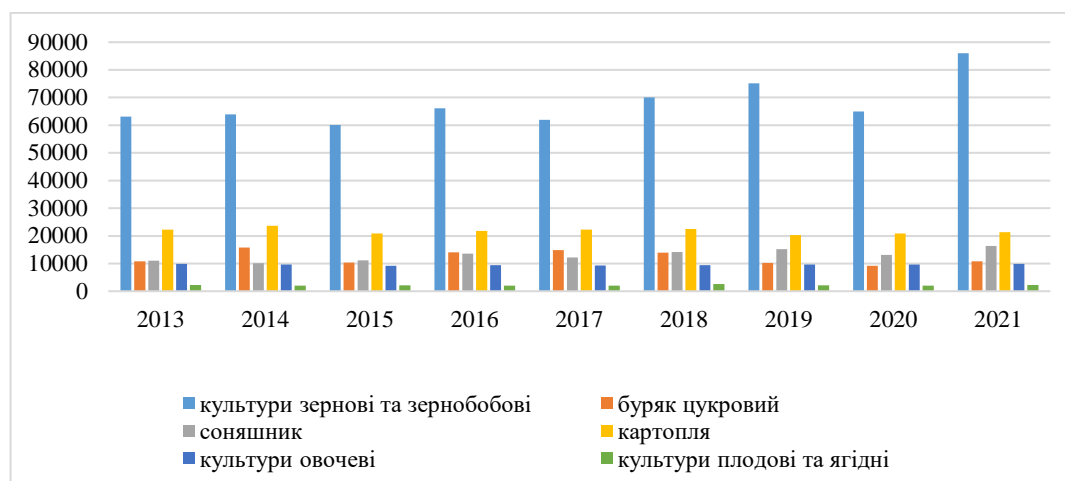

Рис. 2.2 — Обсяги виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур у 2013-2021 рр., тис. т

Джерело: складено автором на основі [28].

До зернових та зернобобових культур відносять пшеницю, кукурудзу, овес, ячмінь, жито, просо, гречку та горох. Менш поширеним є вирощування сої, квасолі, сочевиці, сорго та нуту. Зокрема, останніми роками саме кукурудза стала лідируючою зерновою культурою в країні. Серед технічних культур головними є цукрові буряки та соняшник, трішки менше вирощують льону, ріпаку, коноплі та тютюну. Велику частину вирощуваної аграрної продукції становить група кормових культур. До неї відносять однорічні трави, коренеплоди, капустяні та баштани.

Важливим аспектом під час дослідження експортного потенціалу країни є характеристика пов'язаного з аграрним ринком логістичного сектору. Найбільш поширеними в країні є автомобільні, залізничні, річкові та морські перевезення, які часто є взаємопов'язаними. Рисунок 2.3 демонструє можливий зв'язок між різними видами транспорту.

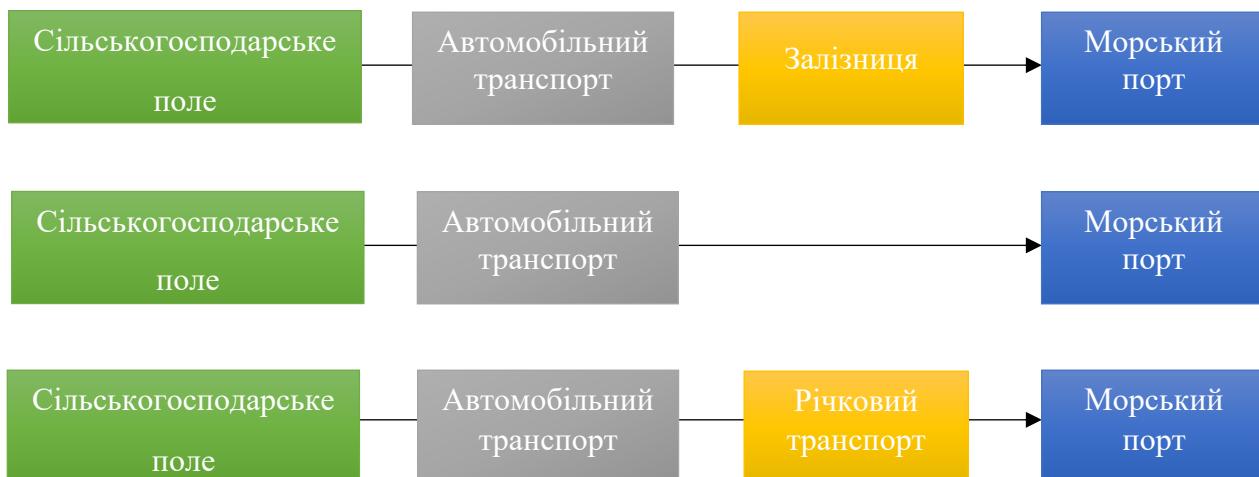

Рис. 2.3 — Зв'язок видів транспорту в аграрній логістиці

Джерело: складено автором на основі [29].

Якщо взяти до уваги найбільший сегмент аграрної продукції, тобто зернові та зернобобові культури, то для нього досить популярним способом перевезення в країні є автомобільним транспорт, який часто є першою ланкою транспортування продукції до підприємств, елеваторів, залізничних станцій та морських портів.

Оскільки значна частка виробництва аграрної продукції в країні спрямована на експорт, більшість міжнародних перевезень здійснюється морськими видами транспорту. Цьому сприяє наявність потужних портів та елеваторів в країні. У 2020 році загальний показник перевалки зерна в портах дорівнював 47 млн тонн, а найбільшими портами було визнано Морський порт «Чорноморськ» (13,3 млн тонн), Миколаївський морський порт (13,2 млн тонн) та порт «Південний» (9 млн тонн). Розвиненою в країні є також мережа елеваторів, кількість яких в 2021 році налічувала 1355 одиниць із загальною потужністю зберігання 57012 тисяч тонн. Більшість елеваторів розташована на територіях Центральної та Південної України. [26].

На аграрному ринку виділяють такі основні групи виробників, як домашні господарства населення, приватні підприємства, підприємства колективної власності, господарські товариства. За даними Державної служби статистики

України в 2021 році приватних господарств населення налічувалося 23050, на противагу 47753 підприємств.

Важливими суб'єктами сільського господарства України стали агрохолдинги, які виробляють майже чверть валової сільськогосподарської продукції країни та контролюють значну частину угідь. Саме ці лідери аграрного ринку формують ціни на продукцію та є основними експортерами сектору. На основі рейтингу найбільших агрохолдингів України (Додаток А), складеному українською компанією «Baker Tilly», можна проаналізувати напрями діяльності суб'єктів аграрного ринку. Зокрема, лідируючу позицію займає компанія Kernel, що має найбільшу площу сільськогосподарських угідь (524 тисяч га). Діяльність холдингу спрямована на вирощування зернових культур і кукурудзи, а також виробництво соняшникової олії. [30].

Далі у вивченні питання експортного потенціалу України варто дослідити динаміку та структуру торгівлі продукцією аграрного ринку, а саме експорту продукції рослинного походження.

Останні роки Україна стабільно займала лідируючі позиції серед провідних експортерів аграрної продукції на світовому ринку. Українські виробники сьогодні пропонують широкий вибір різноманітної продукції, що дозволяє постійно розширювати присутність країни на зарубіжних ринках. Для порівняння, у перші роки незалежності Україна експортувала лише 9 видів продукції агропромислового комплексу.

Експорт продукції аграрного ринку в товарній структурі зовнішньої торгівлі країни має найбільшу частку. У 2021 році агропродовольча продукція складала 41% у загальному експорті країни, що є найвищим показником у структурі. А в 2022 році, за оцінками експертів, цей показник дорівнював близько 53%.

Доцільним, на нашу думку, буде дослідження відсоткового відношення експорту саме продукції рослинного походження до загального показника експорту

України. Аналіз графіку на Рисунку 2.4 дає розуміння динаміки показника в розрізі 2013-2022 років. Варто зазначити, що такий високий відсоток до загального експорту країни у 2022 році, а саме 30,5%, зумовлений активізацією торгівельних процесів на аграрному ринку на тлі розвитку воєнних подій на території України. Ускладнення міжнародної торгівлі України спонукали виробників, уряд країни та її партнерів вжити необхідних заходів для відновлення та стимулювання експорту продукції. Зокрема, з одного боку допомога уряду аграріям у проведенні посівної та зборі урожаю, а з іншого боку послаблення та скасування країнами-партнерами митних обмежень на ввезення продукції, дали можливість українському ринку аграрної продукції і далі продовжувати функціонувати в складних умовах.

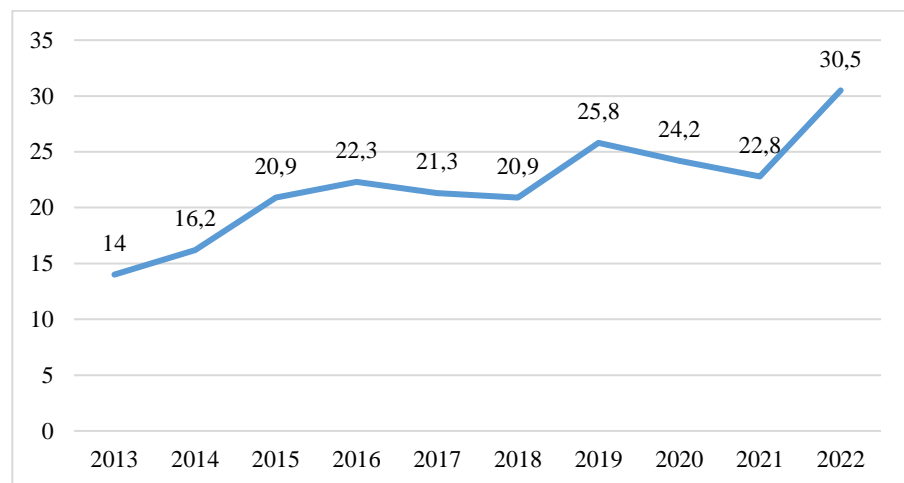

Рис. 2.4 — Динаміка експорту продукції рослинного походження у відсотковому відношенні до загального обсягу експорту за 2013-2022 роки, %
Джерело: складено автором на основі [31].

Дослідивши дані Державної служби статистики України, також було побудовано графік експорту продукції рослинного походження в 2013-2022 році, що зображений на Рисунку 2.5. Можна зробити висновок, що останні роки експорт аграрної продукції, зокрема продуктів рослинного походження, зростає. Падіння можна спостерігати в 2020 році, що було спричинено обмеженнями через пандемію COVID-19 та в 2022 році через повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України. Найбільший показник зафіксовано в 2021 році, коли експорт продуктів рослинного походження досяг 15,5 млрд доларів США та складав 22,8% від загального експорту країни.

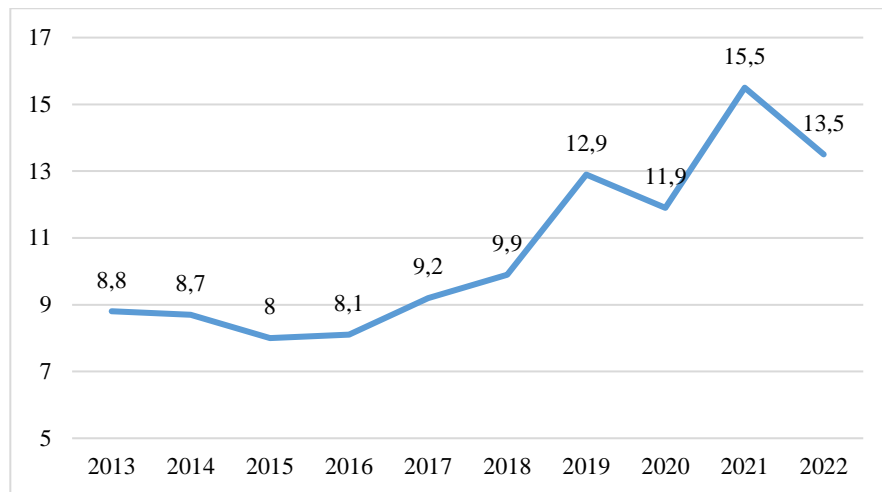

Рис. 2.5 — Експорт продуктів рослинного походження в 2013-2022 роках, млрд доларів США

Джерело: складено автором на основі [31].

На основі статистичних даних також було побудовано товарну структуру зовнішньої торгівлі України в розрізі 2013-2022 років (Рис.2.6). Можна зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду найбільше експортувалося саме зернових культур, досягнувши показника 12,3 млрд доларів США у 2021 році. Також значна частка зовнішньої торгівлі припадає на насіння та плоди олійних рослин з показником 2,4 млрд доларів США у 2021 році.

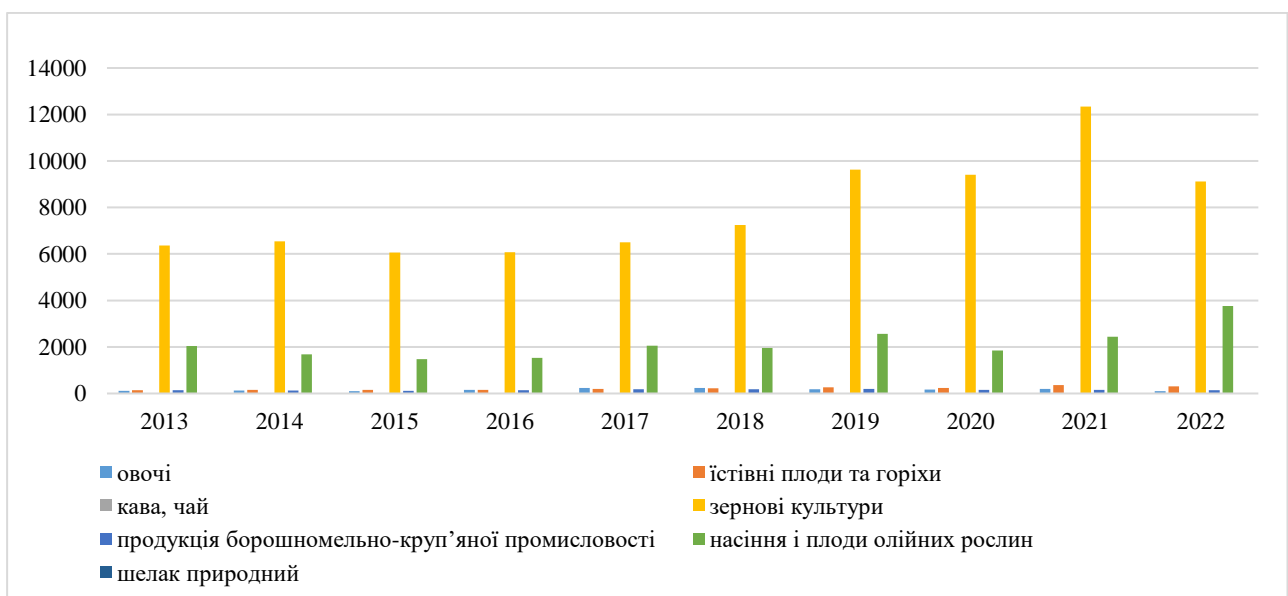

Рис.2.6 — Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2013-2022 рр, млн доларів США

Джерело: складено автором на основі [31].

Події 2022 року спричинили скорочення показника експорту продукції рослинного походження до рівня 13,5 млрд доларів США. За оцінками аграріїв, посівна кампанія 2022 року була найскладнішою в історії незалежності країни. Внаслідок окупації та значного пошкодження території країни загальна площа сільськогосподарських угідь зменшилася на 3,5 млн гектарів. У той же час виробництво зернових та зернобобових культур скоротилося на 35% у порівнянні з 2021 роком і дорівнювало близько 53,9 млн тонн, виробництво олійних культур зменшилося на 24% або 17,5 млн тонн, а цукрових буряків – на 16% або 9,1 млн тонн.

Викликом для аграрного ринку також стало значне зниження врожайності сільськогосподарських культур. Окрім зменшення посівних площ, причиною цього стала відмова від складних технологій вирощування. Зростання цін на добрива та засоби захисту рослин унеможливили їх використання у повній мірі цього року. Як наслідок, у 2022 році врожай пшениці впав на 33%, соняшника — на 30,9%, кукурудзи — на 18,3%. [32].

У надскладних умовах українським аграріям все ж таки вдало зібрати достатній обсяг урожаю, що зміг не лише задовольнити попит на національному ринку, але й дати можливість експортувати значні обсяги продукції.

Міністерством аграрної політики та продовольства України було надано інформацію щодо обсягів експорту продукції за перші місяці 2023 року. Отож за січень-квітень 2023 року було експортовану аграрної продукції загальним обсягом 22,4 млн тонн. Найбільше було вивезено кукурудзи (11,1 млн тонн), пшениці (5,4 млн тонн) та соняшникової олії (1,7 млн тонн). Детальніше структуру експорту аграрної продукції можна переглянути на Рисунку 2.7. Загалом більшість продукції було перевезено через порти, тобто морським та річковим видами транспорту, зокрема 17,1 млн тонн, залізничним шляхом (3,6 млн тонн), автомобільним транспортом (1,5 млн тонн) та паромом (224 тисяч тонн).

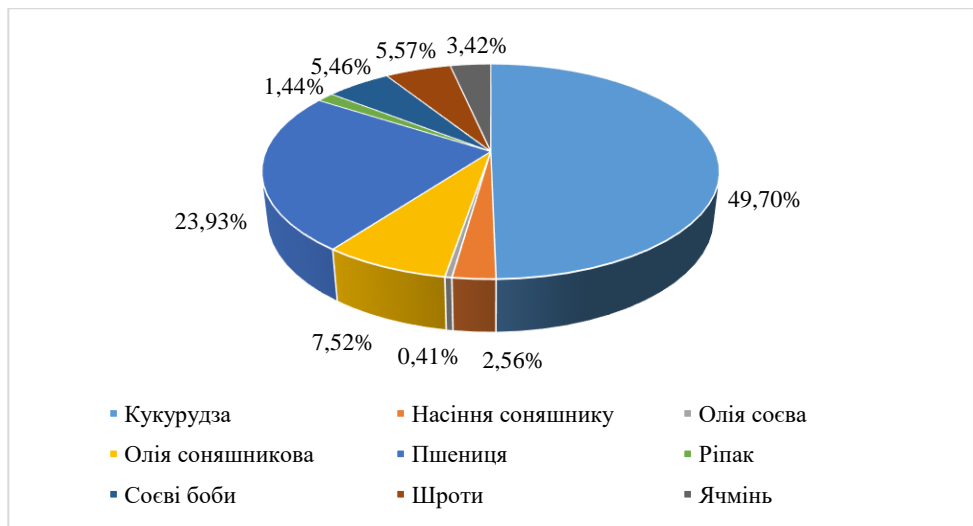

Рис.2.7 — Частка видів аграрної продукції експортованої в 2023 році
Джерело: складено автором на основі [33].

Доцільним в контексті розгляду питання позиції України на світовій продовольчій арені буде дослідження країн, які імпортують українську продукцію. Як було попередньо визначено, саме зернові культури, насіння та плоди олійних рослин складають найбільшу частку експорту продукції рослинного походження, тому дослідження буде побудовано саме на цих сегментах ринку.

Українська продукція аграрного ринку вже багато років забезпечує продовольчу безпеку держав-членів Європейського Союзу. Так, у 2022 році основна частина експорту продукції, а саме 58,9%, здійснювалася в країни Європейського Союзу та досягла значення 7,6 млрд доларів США. Якщо розглядати структуру експорту в розрізі країн ЄС (Рис. 2.8), то найбільші обсяги були імпортовані Румунією, Польщею та Іспанією. Такий розподіл був зумовлений, перш за все географічною близькістю країн ЄС та доступністю в перші місяці війни лише автомобільного та залізничного способів транспортування продукції. Щодо Іспанії, то український експорт зернових у 2022 році склад 4,6 млн тонн, що становить 26% від загального обсягу імпортованих зернових культур до країни.

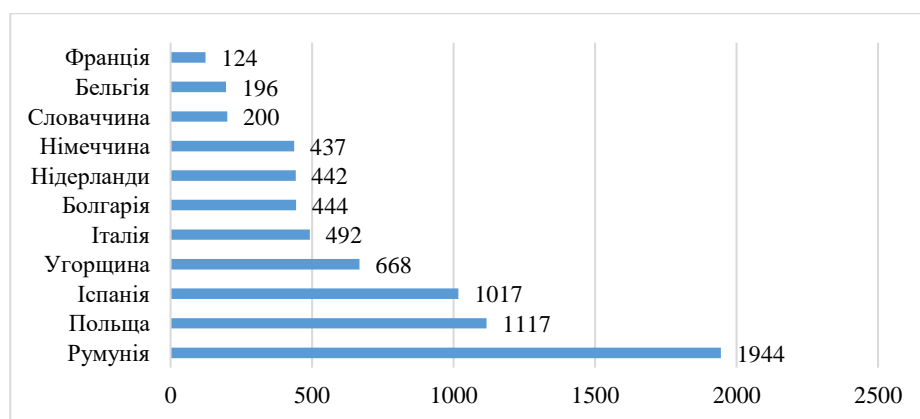

Рис. 2.8 — Експорт України за країнами Європейського Союзу в 2022 році, млн доларів США

Джерело: складено автором на основі [34].

Лева частка експортованих зернових культур, насіння і плодів олійних рослин припадала на країни Азії (28,8%) на загальну суму 3,7 млрд доларів США (Рис. 2.9). Проте варто зазначити, що у порівнянні з 2021 роком експорт до країн Азії значно впав – на 52,3%, що було спричинено перериванням налагоджених ланцюгів постачання та обмеженням морських перевезень.

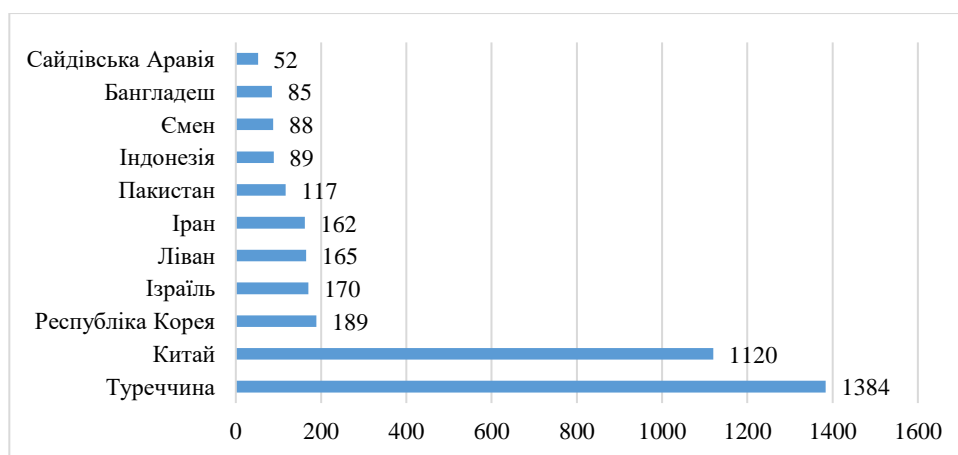

Рис. 2.9 — Експорт України за країнами Азії в 2022 році, млн доларів США

Джерело: складено автором на основі [34].

До початку повномасштабного вторгнення на територію країни 13,3% продукції аграрного сектору, зокрема саме зернові культури становили 71,3% від загального експорту, Україна експортувала до країн Африки. Головним торговельним партнером країни в цьому регіоні є Єгипет. Щодо детальнішого

розподілу експорту аграрної продукції між країнами Африки можна дізнатися з Рисунку 2.10.

У 2022 році експорт до країн Африки також скоротився на 57,1% у порівнянні з 2021 роком та дорівнював 1,3 млрд доларів США або 10,1% від загального експорту зернових культур, насіння і плодів олійних рослин.

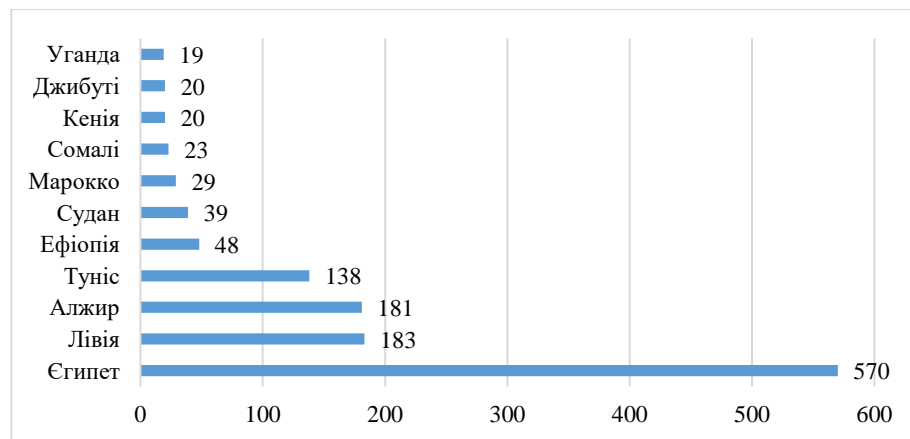

Рис. 2.10 — Експорт України за країнами Африки в 2022 році, млн доларів США

Джерело: складено автором на основі [34].

Отже, результати дослідження динаміки експорту продукції в 2022 році показали, що попри повномасштабне вторгнення на територію країни, окупацію частини сільськогосподарських земель, пошкодження низки земельних угідь, розірвання налагоджених логістичних ланцюгів та блокування портів, Україна змогла дотриматися своїх зобов'язань щодо стійкості продовольчої безпеки в світі та втримати свої позиції на світовому ринку аграрної продукції.

2.2. Місце та роль України на світовому ринку аграрної продукції

Україна є однією з лідируючих країн за обсягами виробництва та експорту продукції аграрного сектору. За роки незалежності галузь господарства постійно розвивалася, сприяючи зростанню економіки країни в цілому. Сьогодні, досягнувши значних результатів у виробництві, переробці та експорті аграрної

продукції, Україна стала справжнім гарантом продовольчої безпеки для багатьох країн світу.

У 2021 році Міністерством аграрної політики та продовольства України було досліджено, що запаси продовольчої продукції України можуть забезпечити продуктами харчування близько 400 млн людей на всій планеті, не враховуючи населення України. А до 2030 року цілю для агропродовольчого сектору стало «нагодувати» до 1 млрд світового населення. [35].

Згідно з дослідженням Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), до війни Україна постачала значні обсяги кукурудзи, соняшникової олії, ріпаку, ячменю та пшениці. Проте прогнози наступних років показують, що до 181 мільйона людей у 41 країні можуть зіткнутися з продовольчою кризою на тлі воєнних подій на території України. Якщо війна буде тривалою та стане причиною значного скорочення експорту продовольства країною, це матиме негативний вплив на економічно вразливі верстви населення. Моделювання FAO показує, що за такого сценарію кількість людей, які недоїдають в усьому світі може зрости на 8-13 мільйонів у 2022/23 роках, причому найбільш виражене зростання може відбутися в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та певних територіях Африканського континенту. [36].

До початку воєнних подій на території країни, Україна посідала лідируючі позиції на світовому ринку аграрної продукції. Зокрема, у 2021 році з часткою 46% у світовій структурі експорту країна займала перше місце серед експортерів соняшникової олії, поставляючи 5,1 млн тонн сировини. Також перше місце Україна мала за експортом соняшникового шроту з часткою 45% у світовій структурі експорту (4,2 млн тонн) та проса – з часткою 37% (168,4 тисяч тонн). У 2021 році країною було експортовано 13% світового ячменю, загальною масою 5,7 млн тонн, 13% світової кукурудзи (24,7 млн тонн), 10% світового ріпаку (2,7 млн тонн), 10% світової пшениці (20,1 млн тонн), 7% світового волоського горіху (35,6 тисяч тонн) та 1% сої (1,1 млн тонн). У 2021 році аграрна продукція складала 40% загального експорту країни і дорівнювала 27,3 млрд доларів США. Продукцію було

експортовано до 191 країни світу, а основними імпортерами стали країни ЄС, Китай, Індія, Нідерланди, Єгипет та Туреччина. [37].

Початок воєнних дій на території країни мав негативний вплив на процеси, що відбуваються на світовому аграрному ринку. Так, у перші місяці 2022 року індекс цін на продовольства, який складає Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), зріс до найвищих показників за останні роки та складав у середньому 143,7 пунктів, що на 14,3% більше, ніж у 2021 році, і є найвищим показником з початку ведення записів у 1990 році. [38].

Також в перші місяці 2022 року відбулося зростання чиказьких ф'ючерсів на зерно, більше ніж на 40%, що є найвищим показником з 2008 року. А ціни на пшеницю в Парижі досягли безпрецедентного значення — 438 доларів за тонну. [39].

Оцінка місця та ролі країни на світовому ринку пов'язана з конкурентоспроможністю продукції, що експортується, та загальними перевагами аграрного сектору країни.

Однією з основних конкурентних переваг України є площа територій країни, що дозволяє збирати великі урожаї різноманітних культур. Загальна площа України дорівнює 60,3 млн га, що становить 6% території Європи, та робить країну другою за величиною в регіоні. До того ж, площа сільськогосподарських угідь становить 41,4 млн га або 19% площі Європи, а рівень розораності земель дорівнює 54%, на противагу 35%.

Варто додати, що протяжність території країни зумовлює відмінні кліматичні умови в різних регіонах, що створює сприятливе середовище для вирощування різноманітних культур. Більшість території країни розташована в помірному кліматичному поясі, лише невелика частина південних регіонів в субтропічному. В Україні не буває стихійних лих, постійних повеней та посухи. Тривалість теплих місяців року є сприятливою для дозрівання більшості культур, а кількість опадів зазвичай забезпечує землю достатньою вологістю. Отож

агрокліматичні ресурси більшості регіонів країни є достатньо вдалимими для вирощування сільськогосподарських культур.

Український ринок аграрної продукції активно розвивається та має широкий спектр можливостей, що забезпечується, перш за все, привабливим географічним розташуванням. Україну перетинають головні торгові та туристичні шляхи, що з'єднують країни Європи, Азії та Близького Сходу. Зокрема, територією країни проходять такі міжнародні транспортні коридори, як Пан'європейські транспортні коридори № 3, 5, 7, 9; коридори Організації співробітництва залізниць (ОСЗ) № 3, 4, 5, 7, 8, 10; Транс'європейська транспортна мережа (TEN-T), коридор Європа - Кавказ - Азія (ТРАСЕКА). [40].

У країні розвинені різні види транспорту: автомобільний, залізничний, авіаційний, морський та річковий. Українська мережа залізниць вважається однією з найбільш розгалужених у Європі та забезпечує майже 82% вантажних і 36% пасажирських перевезень від загальної кількості в країні. Її протяжність дорівнює 19,8 тисяч км, з якої 45% – електрифіковано. Українська мережа залізниць за обсягами вантажних перевезень займає четверте місце серед країн Євразійського континенту. До того ж, завантаженість українських залізниць, тобто показник річного обсягу перевезень на 1 км, в 3-5 разів вище показника в розвинених країнах Європи.

Розвиненість мережі морських портів дозволяє транспортувати продовольства морським шляхом, що є одним з найефективніших видів перевезення товарів великих об'ємів на далекі відстані. Система складається з 18 морських портів, з яких 13 розташовані на континентальній частині України, решта п'ять — на території тимчасово окупованої АР Крим. Загальна потужність портів країни оцінюється в 313,3 млн тонн. Перспективними також є плани розвитку та оновлення річкової мережі транспортування, що може випередити за обсягами перевезень залізничний та автомобільний транспорт. Протяжність внутрішніх водних шляхів країни дорівнює 2241 км, з яких 65% займає річка Дніпро.

Можливість експортувати продукцію в широких масштабах забезпечується співпрацею України з провідними країнами світу та міжнародними організаціями у питанні розширення взаємної зовнішньоекономічної діяльності.

Майже 15 років тому, 16 травня 2008 року, Україна стала членом Світової організації торгівлі (СОТ), що сприяло становленню країни у світовій торгівельній системі. Членами організації є провідні країни, які здійснюють 98% торгівельних операцій в світі. Для України членство в організації насамперед розширило можливості для відкриття нових ринків збуту.

Станом на 2021 рік між Україною та іншими країнами світу було укладено 19 угод про зону вільної торгівлі, що дозволило розширити свою присутність на ринках понад 47 держав.

Зокрема, найбільш широкою для реалізації аграрного потенціалу України є Угода про зону вільної торгівлі з Європейським Союзом, що діє з 2016 року. Зважаючи на те, що ЄС є одним із ключових торговельних партнерів України і значна частка експорту припадає саме на ринки Союзу, підписання угоди мало важливе значення для розвитку країни. У рамках домовленостей було покращено не лише умови та правила, за якими експортується продукція, але й зазначено вимоги модернізації до європейських стандартів законодавства України. Не менш важливим для України стало також підписання угоди з чотирма державами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), до якої входять Ліхтенштейн, Норвегія, Ісландія та Швейцарія.

У липні 2016 року між Україною та Канадою була підписана Угода щодо режиму вільної торгівлі. Угода передбачала зменшення ввізних мит для 98% товарів промислового та сільськогосподарського характеру з України.

З 2021 року між Україною та Великою Британією було укладено Угоду щодо розширення політичного співробітництва, встановлення вільної торгівлі та стратегічного партнерства. У результаті двосторонніх переговорів на низку

українських товарів, зокрема і продукцію аграрного сектору, було встановлено пільгову ставку мита.

Також з початку 2021 року набрала чинності Угода про вільну торгівлю між Україною та одним із головних партнерів країни на Близькому Сході, Ізраїлем. Угода стала передумовою розвитку торгівельного потенціалу для обох зі сторін, не лише за рахунок послаблення тарифних режимів, а й даючи змогу національним виробникам обох країн переробляти імпортовану сировину та експортувати готову продукцію за зниженою ставкою мита до країн Європейського Союзу.

Нещодавно угоду про вільну торгівлю було підписано з Туреччиною, що за дослідженнями експертів може дати Україні щорічне зростання ВВП на 2%. До того ж угоди про зону вільної торгівлі України діють із Грузією, Молдовою, Азербайджанською Республікою, Північною Македонією та Чорногорією.

Теорія М. Портера визначає міжнародну конкурентоспроможність країни як ефективність використання нею ресурсів. Зокрема, досліджуючи конкурентоспроможності української продукції агропромислового комплексу варто зупинитися на одному з ключових показників, що визначають ефективність використання ресурсів землі, а саме урожайності сільськогосподарських культур. Для дослідження було обрано 10 країн-лідерів виробництва основних культур, на яких спеціалізується Україна.

Дані щодо виробництва кукурудзи різними країнами світу в 2021-2022 роках наведені нижче в Таблиці 2.1. Дослідивши їх, можемо зробити висновок, що Україна, маючи значно менші обсяги виробництва кукурудзи, ніж, наприклад, Бразилія чи Аргентина, є країною з більшим рівнем урожайності. Тобто, використання ресурсів та методи вирощування культур в країні є ефективнішими, що забезпечує високий рівень врожаю на відносно менших територіях. Для порівняння Індія з більшою площею в 9,9 млн га має значно нижчу урожайність, ніж Україна, що свідчить про відмінні кліматичні умови в країні та неповне використання ресурсів.

Таблиця. 2.1 — Країни-лідери з виробництва кукурудзи в 2021/22 рр.

Назва країни	Площа, млн га	Урожайність, т/га	Виробництво, млн т
США	34,56	11,11	383,94
Китай	43,32	6,29	272,55
Бразилія	20,8	5,48	114
Аргентина	7	7,57	53
Україна	5,47	7,67	41,9
Індія	9,9	3,28	32,5
Мексика	7,2	3,83	27,6
Південна Африка	3	5,43	16,3
Франція	1,53	10,07	15,35
росія	2,9	5,25	15,23

Джерело: складено автором на основі [41].

Наступними пропонуємо розглянути дані щодо виробництва соняшнику в аналогічно побудованій нижче таблиці (Таблиця 2.2).

Таблиця. 2.2 — Країни-лідери з виробництва соняшнику в 2021/22 рр.

Назва країни	Площа, млн га	Урожайність, т/га	Виробництво, млн т
Україна	7,1	2,46	17,5
росія	9,61	1,62	15,57
Аргентина	1,6	2,09	3,35
Китай	1,1	2,64	2,9
Румунія	1,22	2,38	2,9
Болгарія	0,85	2,34	2
Франція	0,7	2,76	1,92
Угорщина	0,76	2,81	1,83
Туреччина	0,76	2,3	1,75
Казахстан	0,94	1,1	1,03

Джерело: складено автором на основі [42].

За підсумками 2021 та 2022 років Україна займала перше місце в світі за виробництвом соняшнику. Одна з найбільших площ сільськогосподарських угідь (7,1 млн га), відведених на вирощування культури, та високий рівень урожайності (2,46 тонн/га) стали головними конкурентними перевагами країни у порівнянні з іншими країнами-лідерами в цьому секторі.

Щодо виробництва пшениці (Таблиця 2.3), у досліджуваний період Україна мала один із найвищих показників урожайності культури (4,45 тонн/га), що свідчить про ефективне використання земельних ресурсів національними виробниками, попри відносно меншу площу відведених сільськогосподарських угідь. Гарним прикладом ефективного вирощування пшениці є Франція, яка маючи відносно меншу площу для вирощування культури, досягла найвищого показника урожайності, що дорівнює 7,02 тонн/га.

Таблиця. 2.3 — Країни-лідери з виробництва пшениці в 2021/22 рр.

Назва країни	Площа, млн га	Урожайність, т/га	Виробництво, млн т
Китай	23,57	5,81	136,95
Індія	31,13	3,52	109,59
росія	27,63	2,72	75,16
США	15,04	2,98	44,79
Франція	5,27	7,02	36,99
Австралія	13	2,79	36,3
Україна	7,41	4,45	33,01
Пакистан	9,17	3	27,46
Аргентина	6,55	3,38	22,15
Канада	9,25	2,34	21,65

Джерело: складено автором на основі [43].

Позиція країни на певному ринку визначається на скільки представлена нею продукція є конкурентоспроможною. Науковці вважають, що оцінка переваг продукції однієї країни на міжнародному ринку пов'язана з часткою цієї продукції на світовому ринку. Для розрахунку конкурентоспроможності продукції використовують індекс порівняльних переваг (RCA) (формула 2.1). За індексом розраховується відношення між часткою продукції в національному експорті та її часткою в світовому. Якщо показник індексу $RCA \geq 1$, країна вважається конкурентоспроможним виробником та експортером продукції, що досліджується. Також чим більшим є показник, тим більше країна має переваг в експорті досліджуваної продукції. [13].

$$RCA_k^U = \frac{x_k^U / X^U}{x_k / X} \quad (2.1),$$

де RCA_k^U — індекс виявлення відносних переваг України (U) в експорті продукції k ;

X_k^U — обсяг експорту Україною (U) продукції k ;

X^U — обсяг загального експорту України (U);

X_k — обсяг світового експорту продукції k ;

X — обсяг загального експорту в світі.

У межах порівняння переваг України в експорті аграрної продукції було обрано три провідні країни в цьому напрямі, а саме Китай, Індію та США. Результати розрахунків наведено в Таблиці 2.4.

Таблиця. 2.4 — Розрахунок індексу порівняльних переваг (RCA)

	2017	2018	2019	2020	2021
Світовий експорт товарів (млн дол США)	17740817	19549257	19014182	17648303	22343840
Світовий експорт аграрної продукції (млн дол США)	1729920	1805801	1782880	1803726	2162376
Україна					
Загальний експорт продукції (млн дол США)	43265	47336	50054	49192	68073
Експорт аграрної продукції (млн дол США)	18460	19478	22891	22931	27593
RCA	4,38	4,45	4,88	4,56	4,19
Китай					
Загальний експорт продукції (млн дол США)	2263346	2486695	2499457	2589952	3358163
Експорт аграрної продукції (млн дол США)	78438	82790	81681	78177	88526
RCA	0,36	0,36	0,35	0,3	0,27
США					
Загальний експорт продукції (млн дол США)	1546273	1663982	1643161	1424935	1754300
Експорт аграрної продукції (млн дол США)	168588	171413	164803	170493	201572
RCA	1,12	1,12	1,07	1,17	1,19
Індія					
Загальний експорт продукції (млн дол США)	299241	324778	324340	276410	395426
Експорт аграрної продукції (млн дол США)	38833	38927	37371	38872	50490
RCA	1,33	1,3	1,23	1,38	1,32

Джерело: складено автором на основі [44].

Отже, протягом досліджуваного періоду (2017-2021 роки), індекс порівняльних переваг (RCA) для України перевищував значення одиниці, що вказує на конкурентоспроможність країни у виробництві та експорті продукції аграрного сектору. Високі показники індексу в порівнянні з іншими країнами, що досліджуються, виникають, тому що український аграрний сектор має сировинне спрямування. Переважання в індексі над іншими країнами, свідчити, що Україна має значний потенціал в нарощуванні своєї присутності на міжнародному ринку

аграрної продукції, зважаючи на значну частку сектору в загальному експорті країни. Проте з іншого боку, можна зробити висновок, що українська економіка є досить залежною від торгівлі даною продукцією, і будь-які коливання на внутрішньому та зовнішньому ринках аграрної продукції можуть мати негативні наслідки для загальноекономічних процесів країни.

Для інших країн, зокрема США та Індії, індекс порівняльних переваг перевищував значення одиниці, тобто ці країни також мають порівнянні переваги в секторі аграрної продукції. Щодо Китаю, значення індексу лише наближається до одиниці, що можна пояснити переважанням інших видів продукції в структурі національного експорту країни.

2.3. Проблеми експорту української аграрної продукції та механізми державної підтримки експортерів

Україна вже багато років є успішним виробником та експортером продукції на світовому аграрному ринку, але в країні все ще існують проблеми, які обмежують розвиток її експортного потенціалу. Особливо ці проблеми проявилися в умовах початку повномасштабного вторгнення на територію України.

Події 2022 року змусили аграріїв зіштовхнутися з майже подвійним зростанням цін на добрива, енергоносії та послуг з перевезення. Через ріст цін на паливні ресурси аграрії втратили 485 млн доларів США, а зростання вартості добрив спричинило збільшення витрат на 377 млн доларів США. Ще одним негативним аспектом ведення воєнних дій на території України стало знищення та розкрадання виробленої продукції. Агроцентр Київської школи економіки (KSE) оцінив ці збитки у 1,87 млрд доларів США. За результатами дослідження 2,8 млн тонн зернових та 1,2 млн тонн олійних культур з минулорічного врожаю було знищено російськими окупантами. [45].

Недостатня розвиненість альтернативних видів перевезень створює підвищену залежність торгівельних процесів країни від певних видів транспорту.

Найбільш поширеним шляхом експортування великих об'ємів продукції в Україні є морський транспорт, проте блокування українських портів та ускладнення морських перевезень на початку війни в Україні стало справжнім потрясінням як для вітчизняних виробників, так і для закордонних партнерів. Блокування морських портів зумовило зростання вартості логістики у 5 разів. За дослідженням Центру економічного відновлення України у 2021 році вартість логістики до морських портів дорівнювала в середньому 30-35 доларів США за 1 тону, а в 2022 році вона зросла до рівня 180-200 доларів США за 1 тону. У результаті це має вагомий вплив на загальну вартість, що становить близько 2/3 ціни зернових культур. Отож тимчасово зруйновані морські логістичні шляхи та недосконалість сухопутних, які не мають такого потенціалу перевезень, мали негативний вплив на загальні процеси на аграрному ринку. [46].

Рівень експорту певної продукції залежить від її якості та відповідності стандартам, що діють в країні-імпортера. На жаль, зважаючи на те, що велика частина українських виробників є невеликими домашніми господарствами населення та приватними підприємствами, більшість продукції національного аграрного ринку не відповідає міжнародним стандартам якості. Обмежений доступ до новітніх технологій, зокрема через високу ціну на впровадження у процеси вирощування та виробництва модернізованих видів техніки, також перешкоджає зростанню якості продукції вітчизняних виробників.

Підтримка українського експорту з початком повномасштабного вторгнення спостерігалася з боку країн-партнерів України. Позитивним аспектом для українських аграріїв стало скасування ввізного мита до країн Європейського Союзу на всю експортну продукцію. Це дозволить збільшити експорт продукції з високою доданою вартістю, на яку раніше накрадалася ставка мита, та загалом підвищити рівень присутності вітчизняної продукції на провідних міжнародних ринках. Схожу угоду щодо скасування мита та тарифних квот для української продукції було укладено й з Великою Британією. Проте з іншого боку, перешкодою для певної частини національних виробників стала недостатня обізнаність щодо

вимог до продукції на європейських ринках. Більшість експортерів в Україні сьогодні не мають достатнього досвіду та знань з питання якості та умов транспортування продукції на зарубіжні ринки, що перешкоджає реалізації їх експортного потенціалу.

Негативним чинником для країни все ще залишається висока залежність від окремих світових ринків, зокрема від ринку Європейського Союзу. Як приклад, шоком для українського аграрного ринку стала заборона на транспортування зерна з України, яку запровадили кілька європейських країн у квітні 2023 року. Ці заходи, як повідомлялося, були направлені на захист національних виробників, які почали зазнавати збитків через постачання відносно дешевшої продукції з України. Згодом уряд Європейського Союзу підтримав це рішення та встановив з 2 травня заборону на імпорт продукції рослинного походження, зокрема пшеницю, кукурудзу, ріпак та насіння соняшнику до Польщі, Румунії, Болгарії, Угорщини та Словаччини. [47].

Зважаючи на існуючі перешкоди реалізації експортного потенціалу продукції аграрного ринку, урядом України здійснюються різного характеру заходи підтримки національних виробників сектору, особливо в умовах криз та потрясінь.

В Україні державну підтримку суб'єктів ринку аграрної продукції здійснює Міністерство аграрної політики та продовольства України. Головними цілями є реалізація державної політики в аграрному секторі, розвиток сільських територій, технічна підтримка аграріїв, моніторинг стану ґрунтів на землях сільськогосподарського обробітку. Державна підтримка здійснюється у формі надання грантів, здешевлення кредитів, бюджетних дотацій, агрострахування та гуманітарної допомоги.

Зважаючи на те, що сільське господарство є провідною галуззю економіки України, в країні було створено Фонд часткового гарантування кредитів аграріям. Головною ідеєю стала підтримка у фінансуванні невеликих та середніх виробників

аграрної продукції, яким часто важко отримати фінансову позику в банку через високий рівень ризику для обох сторін. Таким чином, уряд країни може зменшити ризиковість операцій з кредитування виробників аграрного сектору та підтримати їх розвиток.

Для реалізації експортного потенціалу вітчизняних виробників аграрної продукції Міністерством закордонних справ України у 2021 році було створено міжнародну платформу “NAZOVNI”. Головною метою проекту стала підтримка українських експортерів шляхом консультування щодо вимог в конкретній іноземній країні, пошук перспективних партнерів та просування української продукції на закордонних ринках.

Повномасштабне вторгнення на територію України внесло свої корективи в життя кожного громадянина та державний устрій в країні. У рамках аграрної політики було реалізовано державну програму «Доступні кредити 5-7-9%». За даними уряду, за десять місяців 2022 року отримати кредитування змогли понад 34 тисяч аграріїв на загальну суму більше 66 млрд грн. Українці також мають змогу отримати грантову допомогу від Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), що спрямована на підтримку малих сільськогосподарських виробників, кооперативів та асоціацій на регіональному рівні. [48-49].

У березні 2022 року Міністерство аграрної політики та продовольства України запустили ініціативу допомоги вітчизняним аграріям. На спеціальній платформі «agrostatus.org» вітчизняні виробники могли залишити заявку за власними потребами для посівної кампанії. Фінансування ініціативи здійснювалося з боку держави та міжнародних партнерів, та більшою мірою були спрямовані на забезпечення аграріїв паливом, добривами, засобами захисту та технологічного устаткування.

Оскільки минулі роки значна частина аграрної продукції була орієнтована на експорт, питання вирішення логістичного питання різко постала перед урядом

України та країн, залежних від української продукції. 22 липня 2022 року Україною, Туреччиною та ООН було підписано «Зернову ініціативу», що забезпечує контроль та безпеку перевезення зерна та продукції харчування з портів України. Зокрема, вдалося відновити роботу трьох українських морських торговельних портів — «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний». Вже за перші місяці дії угоди вдалося експортувати 1,72 млн тонн агропродукції, з них 66,9% складала кукурудза, пшениця — 21,6%, ячмінь — 4,8 %, та інші культури (соняшник, ріпак, висівки) — 6,7%. Головними напрямом експортування продукції стали Європа, Азія та Африка. [50].

Ініційована президентом України Володимиром Зеленським кампанія «Grain From Ukraine», яка була покликана допомогти українським аграріям в непростий час та підтримати глобальну продовольчу безпеку, знайшла підтримку в багатьох країнах світу. Програма передбачає закупівлю країнами-учасниками аграрної продукції українських виробників та передачу її країнами, що цього потребують. Перевагами для українських аграріїв стали: підтримка функціонування національного аграрного сектору з боку міжнародних партнерів, зміцнення ланцюгів поставок, зростання обсягів збуту продукції, поява нових іноземних інвесторів. Результатами роботи програми «Grain from Ukraine» є транспортовані 80 тисяч тонн пшениці за перші тижні роботи.

Помітною була й підтримка аграрного сектору з боку іноземних країн-партнерів. Так, Європейський Союз створив ініціативу «Шляхи солідарності» для збільшення обсягів експорту аграрної продукції, зокрема через усунення затримок транспорту на митницях між Україною та ЄС. Як повідомляє Міністерство аграрної політики, в рамках програми Україні вдалось експортувати 19 млн тонн аграрної продукції.

Для підтримки аграріїв у період військових дій на території країни уряд України також пропонує створити міжнародний резервний фонд аграрної продукції. Передбачається, що він буде сприяти збуту минулорічного врожаю та дозволить забезпечити його надійне зберігання.

Також Національною радою з відновлення України від наслідків війни було розроблено Проект Плану відновлення України, з визначенням ключових можливостей розбудови аграрного ринку країни в повоєнний період.

2.4. Перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу країни на ринку аграрної продукції

Аграрний сектор є одним із ключових елементів економіки України, тому не дивно, що країна протягом багатьох років є провідним експортером аграрної продукції та займає лідируючі позиції серед країн-експортерів різноманітних сільськогосподарських культур.

Сьогодні Україна має сприятливі передумови для подальшого розвитку сектору. І навіть в умовах таких потрясінь як криза COVID-19 та повномасштабне вторгнення на території країни українські виробники змогли утримати свої позиції на світовому ринку аграрної продукції. Запорукою успіху країни стали не лише великі ресурсні запаси, освідчений людський капітал, налагоджені ланцюги виробництва та багатолітній досвід в цій сфері, а й співпраця з провідними країнами світу в питанні торгівлі різними товарами, в тому числі й аграрною продукцією.

В умовах воєнних дій на території країни та періоду відбудови в майбутньому підтримка стабільного функціонування ринку аграрної продукції є стратегічно важливим завданням для уряду країни. Хоча Україна вже довгий час є провідним експортером продукції рослинного походження, країна має великий потенціал в розвитку саме цього напрямку та відкриття нових ринків збуту.

Виявити перспективні шляхи реалізації експортного потенціалу допоможе оцінка можливостей країни на основі методології Міжнародного торгового центру (ІТС), а саме побудова карти експортного потенціалу ІТС. Інтерактивна карта надає дані про невикористаний потенціал продукції, ринків та постачальників.

Головним показником інтерактивного інструменту є індикатор експортного потенціалу, що дорівнює потенційним обсягам експорту продукції певної країни на цільових ринках. Також розраховується показник обсягу фактичного експорту та нереалізованого потенціалу. Останній визначає значення експортного потенціалу країни без фактичного експорту.

Відповідно до методики ІТС було побудовано діаграму щодо експортного потенціалу України в торгівлі продукцією рослинного походження на основних ринках збуту в 2021 році (Рисунок 2.11).

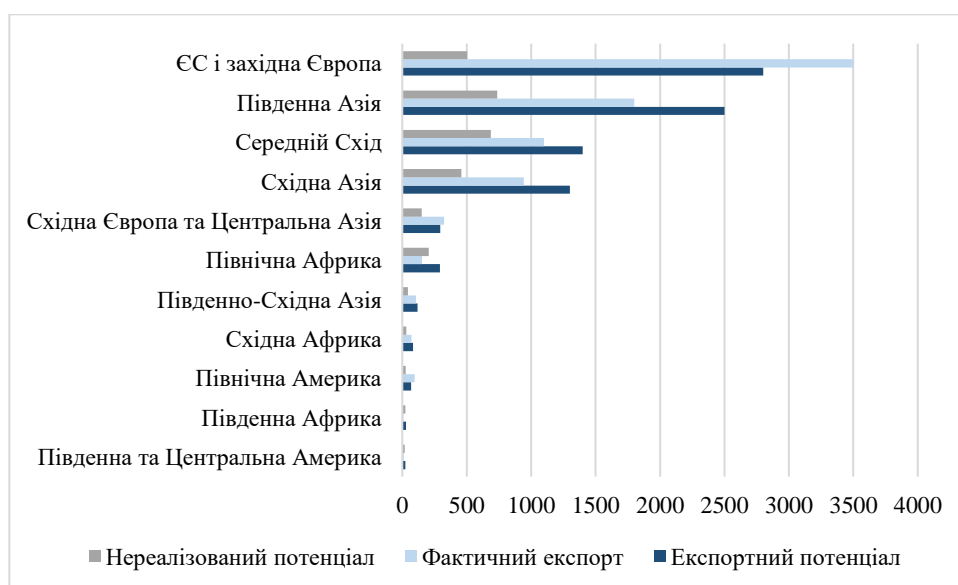

Рис. 2.11 — Карта експортного потенціалу продукції рослинного походження України в розрізі регіонів світу в 2021 році, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [51].

Зокрема саме на ринках країн ЄС та Західної Європи Україна має найбільші обсяги та потенціал для експорту продукції. Експортний потенціал на цих ринках дорівнює 2,8 млрд доларів США, у тому числі нереалізований — 503 млн доларів США. Далі розташовані країни Південної Азії з експортний потенціал у 2,5 млрд доларів США, та нереалізованим — 736 млн доларів США. Регіон Середнього Сходу має для України 1,4 млрд доларів США експортного потенціалу та 687 млн доларів США нереалізованого. За ними йдуть країни регіонів Східної Азії, Східної Європи та Центральної Азії, Північної Африки, Південно-Східної Азії та інші.

Якщо детальніше зупинитися на регіоні ЄС та Західної Європи, то найбільший експортний потенціал Україна має на ринках таких країн, як Нідерланди, з експортним потенціалом 577 млн доларів США, Німеччина (491 млн доларів США), Іспанія (371 млн доларів США), Італія (312 млн доларів США) та Польща (277 млн доларів США).

У регіоні Південної Азії найбільш перспективним напрямом є ринок Індії з експортним потенціалом для України у 2,4 млрд доларів США, та нереалізованим — 710 млн доларів США. А на Середньому Сході найбільший показник належить Туреччині — 453 млн доларів США експортного потенціалу та 372 млн доларів США нереалізованого.

Перспективним шляхом для реалізації експортного потенціалу країни може стати підвищення торгівлі України на ринку Китаю, зважаючи на показник 1,3 млрд доларів США експортного потенціалу за методологією ІТС. Сьогодні Китай є однією з провідних та найбільших країна світу, яка імпортує великий перелік продукції аграрного сектору. До того ж Україна у 2021 році була одним із найбільших постачальників продовольства до країни, де особливим попитом користується українська кукурудза, олія соняшникова та ячмінь.

Зважаючи на те, що вже довгий час українські зернові культури користуються попитом у країнах Північної Африки, Україна має всі шанси стати лідером з експорту продукції в цьому регіоні. Також все більш цікавими для нарощування експорту аграрної продукції для України стають азійські країни, зокрема Індонезія, В'єтнам та Японія.

Побудувавши аналогічну інтерактивну карту експортного потенціалу ІТС для продукції рослинного походження було отримано такі результати. Найбільший експортний потенціал Україна має для продукції олійних культур — 6,4 млрд доларів США та 1,9 млрд доларів США нереалізованого потенціалу. Далі розташована кукурудза — 3,6 млрд доларів США експортного потенціалу та 713 млн доларів США нереалізованого, пшениця — 2,9 млрд доларів США

експортного потенціалу та 832 млн доларів США нереалізованого, насіння ріпаку — 1,2 млрд доларів США експортного потенціалу та 393 млн доларів США нереалізованого, ячмінь — 841 млн доларів США експортного потенціалу та 232 млн доларів США нереалізованого, та соєві боби — 408 млн доларів США експортного потенціалу та 249 млн доларів США нереалізованого. [51].

Отже, хоча експорт зернових та олійних культур складає найбільшу частку в загальному експорті країни, експортний потенціал для цього сегменту ринку також є найвищим.

Зростаючий попит на якісну та корисну продукцію в світі робить все більш популярним органічне виробництво. Тому перспективним шляхом підвищення потенціалу України на ринку аграрної продукції є розширення органічного виробництва, зростання якого в країні вже сьогодні в 5 разів перевищує показники інших країн. У 2019 році Україна посідала 20-те місце за площею угідь під органічне виробництво у світі, а 45,4% всієї площі відведено на органічне вирощування зернових культур. Також українські аграрії займаються органічним вирощуванням макухи, олійних культур, лікарських та ароматичних рослин. Експорт органічної продукції, зокрема найбільшу частку якої складають зернові культури, в основному здійснюється на ринки Європи, досягнувши показника у 160 млн. доларів США в 2021 році. Також в перспективі Україна може експортувати органічну продукцію плодово-ягідного та овочевого сектору.

Реалізація експортного потенціалу органічної аграрної продукції насамперед має підтримуватися впровадженням змін на законодавчому рівні шляхом розробки вимог до якості та сертифікації продукції. Розвиток нового напрямку також передбачає необхідність фінансового заохочення з боку держави, що проявляється через створення грантових та кредитних програм для підтримки органічного виробництва продукції.

Дослідження сутності експортного потенціалу країни показало, що показник залежить від позитивних змін на внутрішньому ринку, а саме

впровадженню новітніх технологій та пошук нових перспективних напрямів виробництва. Дослідивши аграрний сектор України, нами було виділено декілька напрямів розвитку ринку аграрної продукції, що сприятимуть реалізації експортного потенціалу країни:

1. Пошук нових шляхів постачання продукції з України, зважаючи на блокування агресором морських портів, на які припадала значна частина транспортних перевезень країни. Зокрема, уряду України варто розглянути можливості модернізації та відповідності залізничного транспорту країни до європейських стандартів. Перспективним напрямом також може стати перевезення річковим транспортом. Цей вид транспортування продукції є одним з найдешевших, екологічних та ефективних, проте він потребує значної модернізації та фінансування з боку уряду країни.

2. Сьогодні все більше споживачів віддають перевагу якості над ціною. Тому відповідність аграрної продукції національних виробників міжнародним та європейським стандартам дасть змогу країні розширити ринки збуту та збільшити свою присутність на світовому ринку аграрної продукції. Це насамперед може забезпечити адаптація законодавства країни до міжнародних та європейських стандартів вирощування сільськогосподарських культур та тісна співпраця з ЄС.

3. Не менш важливим залишається фактор впливу виробництва аграрної продукції на навколишнє середовище. Ми вважаємо, що пріоритетним завданням для українського аграрного сектору повинен стати розвиток екологічно чистого виробництва з урахуванням сучасних змін клімату. Зокрема, реалізація цього може відбуватися шляхом більшого залучення до аграрного виробництва інновацій та технологій, вдосконалення технічної бази у сільському господарстві, раціонального землекористування та зменшення кількості відходів під час збору урожаю. Важливим у цьому контексті є скорочення використання енергетичних ресурсів у виробництві, а також, як альтернативний спосіб, розвиток зеленої енергетики. Перспективним для України є виготовлення саме біометану з відходів

аграрного сектору, зважаючи на те, що велика частина території країни — це сільськогосподарські землі.

Дослідження експорту продукції аграрного ринку показало, що Україна на зарубіжних ринках більшою мірою реалізує продукцію сировинного характеру. Тому особливої уваги, на нашу думку, заслуговує розвиток повного циклу виробництва продукції з сировини аграрного комплексу відразу на території країни, що сприятиме зростанню прибутку за рахунок експорту продукції з більшою доданою вартістю. Для цього, наприклад, в країні варто стимулювати становлення індустріальних парків, що широко використовується у світовій практиці для спрощення повного циклу виробництва та забезпечення реалізації експортного потенціалу країни.

Обмеженість у фінансових ресурсах та технологіях стримують розвиток більшості господарств аграрного ринку країни та робить їх більш вразливими до змін та криз, що негативно впливає на загальні процеси на національному ринку. Часто малі та середні виробники продукції, а вони складають більшу частину економічних суб'єктів на аграрному ринку України, не мають достатньо ресурсів та можливостей для реалізації продукції на зовнішніх ринках. Тому саме об'єднання та створення індустріальних парків може стати ключовим аспектом розвитку аграрного сектору країни та подальшої реалізації її експортного потенціалу.

Під індустріальним парком ми маємо на увазі створення взаємопов'язаної системи господарств аграрного ринку, що передбачає розміщення на одній території необхідної для повного циклу виробництва продукції інфраструктури та технічної бази. Зважаючи на спрямованість продукції аграрного ринку на експорт, важливим аспектом є логістичне питання. Тому розташування в західних чи південних регіонах країни забезпечить зменшення витрат на логістичні перевезення, зокрема через близькість до кордонів зарубіжних країн та морських портів. Створення індустріальних парків аграрного спрямування має безліч переваг, зокрема це дозволить розвинути виробництво аграрної продукції в

широких масштабах, створить нові робочі місця в країні, сприятиме локалізації великих фінансових ресурсів та припливу інвестицій в сектор економіки, забезпечить розвиток науково-технічної бази та доступ виробників до новітніх технологій, підвищить рівень конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зарубіжних ринках.

Отже, створення індустріальних парків не лише здатне підтримати стабільність функціонування ринку аграрної продукції країни, але й збільшити виробництво продукції з більшою доданою вартістю, що сприятиме нарощуванню експортного потенціалу України.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу експортного потенціалу України на світовому ринку аграрної продукції можна зробити наступні висновки.

В умовах глобалізації експортний потенціал є важливим елементом економіки будь-якої країни, адже характеризує ефективність її національної політики та зовнішньоекономічної діяльності. Категорія водночас відіграє вирішальну роль в процесі економічного зростання країни та впливає на вибір перспективних напрямів її розвитку.

У загальному розумінні поняття «експортний потенціал» науковці трактують як здатність країни, ефективно використовуючи власні ресурси, створювати конкурентоспроможну продукцію та послуги для реалізації їх на зовнішніх ринках.

Формування та розвиток потенціалу країни на світовому ринку є складним процесом та потребує цілісності у функціонуванні як внутрішньо-, так і зовнішньоекономічних показників країни. У контексті дослідження експортного потенціалу в аграрному секторі важливим аспектом є загальна структура та динаміка процесів на національному ринку, що визначає конкурентні переваги країни в галузі господарства. З іншого боку, місце та роль країни на зовнішніх ринках визначають існуючі та перспективні шляхи реалізації її експортного потенціалу.

Дослідження експортного потенціалу країни на світовому ринку аграрної продукції потребує загального розуміння сучасних процесів та тенденцій, що відбуваються в глобальних масштабах. За прогнозами науковців, стрімко зростаюче населення планети потребуватиме більших запасів продовольства, а особливим попитом буде користуватися органічна продукція. Погіршення кліматичних показників змушує суб'єктів ринку змінювати процеси виробництва, щоб зменшити негативний вплив на екологію. Тому на сучасному аграрному ринку

виникає тенденція до нарощування виробництва екологічно чистої продукції, зважаючи на зміни в навколишньому середовищі. Застосування новітніх технологій, таких як автономні роботи, дрони, системи моніторингу, дозволяють зробити вирощування та збір урожаю швидшим та якіснішим.

Реалізація експортного потенціалу України залежить від загального стану аграрного сектору в країні. Аграрний ринок є одним із найважливіших секторів сучасної української економіки. Особливого розвитку Україна досягла у вирощуванні культур рослинного походження. Найбільші площі сільськогосподарських угідь припадають на вирощування зернових та зернобобових культур, соняшнику, цукрового буряку та картоплі. Зокрема, до зернових культур відносять пшеницю, кукурудзу, овес, ячмінь, жито, просо, гречку та горох. Також розвиненим є вирощування плодів та ягід більшою мірою в південно-західних регіонах країни.

Сьогодні експорт продукції аграрного комплексу є одним з найбільших джерел доходу економіки країни. Україна є однією з лідируючих країн за обсягами виробництва та експорту продукції аграрного сектору. За прогнозами науковців, український експорт в майбутньому зможе забезпечити продуктами харчування до 1 млрд світового населення.

Україна експортує свою продукцію в різні країни світу, проте найбільша частина експорту української продукції рослинного походження спрямована саме на ринки країн Європейського Союзу. До війни великі обсяги продукції транспортувалися і на ринки Африки та Азії, проте труднощі у логістиці значно скоротили експорт до цих регіонів.

Повномасштабне вторгнення на територію України мало негативний вплив не лише на національний ринок, але й на світовий аграрний сектор. Значні руйнування та окупація виробничих потужностей; пошкодження частини сільськогосподарських угідь; дефіцит працівників, палива та фінансування; розірвання налагоджених ланцюгів поставок спричинили скорочення виробництва

основних культур, зокрема зернових та зернобобових — на 35%, олійних — 24%, а цукрових буряків — на 16%.

На основі дослідження конкурентних переваг України на ринку аграрної продукції було визначено, що великі площі сільськогосподарських угідь, значний відсоток розораності земель та сприятливі для вирощування культур кліматичні умови забезпечують великі обсяги врожаю в країні.

Результатом порівняльного аналізу 10 країн-лідерів аграрного ринку у вирощуванні основних культур, а саме тих, на яких спеціалізується Україна, стало виявлення відносних переваг країни в обсягах урожайності. Розрахований індекс порівняльних переваг (RCA) для України мав значення вище одиниці, що свідчить про конкурентоспроможність країни у виробництві та експорті продукції аграрного сектору. Вищі показники індексу у порівнянні з іншими країнами спричинені сировинним спрямуванням національного аграрного сектору.

Сьогодні Україна має сприятливі передумови для подальшого розвитку сектору аграрної продукції. Перспективним напрямом все ще залишається нарощування обсягів експорту продукції рослинного походження, яка вже багато років користується попитом в різних куточках світу. Доступ аграрної продукції до різних ринків світу забезпечується існуванням угод та домовленостей України з провідними країнами. Перспективним напрямом для України залишається ринок Європейського Союзу, а також Індії, Китаю, Туреччини та Африки.

Не менш важливим фактором розвитку є вдосконалення функціонування національного ринку, що сприятиме зростанню обсягів експорту. Запорукою успіху може стати пошук нових логістичних шляхів; розвиток органічного вирощування продукції; зміни в законодавстві щодо питань, пов'язаних з аграрний сектором. Розвиток повного циклу виробництва продукції відразу на території країни може бути реалізований шляхом створення індустріальних парків. У найближчому майбутньому саме експорт аграрної продукції стане одним із ключових аспектів відновлення країни в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. Т. VIII. 1728 с.
2. Економічний словник / ред. Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. Київ, 2006. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/45.pdf (Дата звернення 03.03.2023).
3. Балахонова О.В. Узагальнення складових економічного потенціалу підприємства і механізми його розвитку. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2021. Т. 20. Вип. 2 (48). С. 98–115.
4. Іващук С.П. Експортний потенціал як ключовий фактор сучасної інтеграційної стратегії України: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія: *Економічні науки*. Вип. 8(29). Луцьк : ЛНТУ, 2011. С. 186–200.
5. Бабан Т.О. Сутність поняття «експортний потенціал» в економічній науці: збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки); за ред. М.Ф. Кропивка. 2012. № 2 (18). Т. 2. С. 7–17.
6. Іванієнко К.В. Узагальнення підходів щодо визначення сутності поняття «експортний потенціал». *Міжнародний науковий економічний журнал «Бізнес Інформ»*, 2014. № 5. С. 291-297. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-5_0-pages-291_297.pdf (Дата звернення 03.03.2023).
7. What Is the Porter Diamond Model, and How Does It Work? Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/p/porter-diamond.asp#citation-2> (Дата звернення: 03.03.2023).
8. What is Porter Diamond Model? Dheeraj Vaidya. Wall Street Mojo. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/porter-diamond/#h-what-is-porter-diamond> (Дата звернення: 04.03.2023).

9. The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review. URL: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations> (Дата звернення: 04.03.2023).
10. Ус Т. В. Сутність та аналіз методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємства. *Електронне наукове фахове видання Глобальні та національні проблеми економіки*, 2018. №22. С. 119–127. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/24.pdf> (Дата звернення: 04.03.2023).
11. Trade Map. International Trade Center (ITC). URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Дата звернення: 05.03.2023).
12. About the Export Potential Map — Spot export opportunities for trade development. International Trade Center (ITC). URL: <https://exportpotential.intracen.org/en/about/export-potential-map> (Дата звернення: 06.03.2023).
13. Index Revealed comparative advantage (RCA). Unites nations conference on trade and development. URL: <https://unctadstat.unctad.org/en/RcaRadar.html> (Дата звернення 7.03.2023).
14. Index Revealed comparative advantage (RCA). Economic and Social Commission for asia and the Pacific (ESCAP). URL: <https://artnet.unescap.org/aptiad/RCA.pdf> (Дата звернення 8.03.2023).
15. ISO standards. International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/standards.html> (Дата звернення: 08.03.2023).
16. About IFOAM - Organics International. International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). URL: <https://www.ifoam.bio/about-us> (Дата звернення: 08.03.2023).
17. Council Regulation (EC) No 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products. The Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32007R0834> (Дата звернення: 09.03.2023).
18. Good Agricultural Practices (GAP). The U.S. Department of Agriculture (USDA). URL: <https://www.ams.usda.gov/services/auditing/gap-ghp> (Дата звернення: 10.03.2023).

19. Statistical yearbook. World food and agriculture 2022. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/3/cc2211en/cc2211en.pdf> (Дата звернення 10.03.2023).
20. OECD-FAO Agricultural Outlook 2022-2031. Food and Agriculture Organization of United Nations. URL: <https://cutt.ly/c6o1SzI> (Дата звернення 10.03.2023)
21. Addressing Food Loss and Waste: A Global Problem with Local Solutions. World Bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/674c11d6-79eb-5905-8822-fcd9663eabb4/content> (Дата звернення 11.03.2023)
22. Stakeholders Urge Robust Investments in Climate-Focused Agricultural Programs. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/climate-smart-agriculture> (Дата звернення 11.03.2023)
23. Monitor Crop and Soil Moisture for Turn-Key Decision Making. Syngenta Thrive Magazine. URL: <https://www.syngenta-us.com/thrive/research/monitor-crop-and-soil-moisture.html> (Дата звернення 12.03.2023)
24. The world's largest indoor, vertical farm. German Center for Research and Innovation New York. URL: <https://www.dwih-newyork.org/en/2020/10/01/the-worlds-largest-indoor-vertical-farm/> (Дата звернення 12.03.2023).
25. Precision farming market size worth \$24.09 billion by 2030. Grand view research. URL: <https://www.grandviewresearch.com/press-release/global-precision-farming-market#> (Дата звернення 12.03.2023).
26. Агробізнес України. *Інформаційний довідник 2020/2021*. Випуск з нагоди 30-річчя Незалежності України. URL: https://agribusinessinukraine.com/get_file/id/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2021.pdf(Дата звернення 15.03.2023).
27. Земельний довідник України. *Інфографічний довідник 2020 року*. URL: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelnyy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page (Дата звернення 15.03.2023).

28. Економічна статистика — Рослинництво. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm (Дата звернення 16.04.2023).
29. Перевезення врожаю зернових та зернобобових у 2021/2022 маркетинговому році. Офіс ефективного регулювання BRDO. URL: <https://brdo.com.ua/analytics/perevezennya-vrozhayu-zernovyh-ta-zernobobovyh-u-2021-2022-marketyngovomu-rotsi-za-lypen-gruden-2021-roku/> (Дата звернення 16.04.2023).
30. Дослідження «Топ-10 найбільших агрохолдингів України в одній інфографіці». Офіційний сайт аудиторської компанії Baker Tilly Ukraine. 2021. URL: <https://cutt.ly/36oMPZW> (Дата звернення 16.04.2023).
31. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/arh_tsztt_2023_u.html (Дата звернення 18.04.2023).
32. Рік війни в цифрах для агробізнесу. Український клуб аграрного бізнесу USAБ. 2023 URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/rik_viyni_v_tsifrah_dlya_agrosektoru (Дата звернення 18.04.2023).
33. Стан зовнішньої торгівлі продуктами АПК, 2022-2023 рік. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: https://public.tableau.com/views/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link:showVizHome=no&:%20embed=true (Дата звернення 21.04.2023).
34. Дашборд щодо експорту України. Портал Дія Бізнес. 2022. URL: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini (Дата звернення 21.04.2023).
35. Результати експорту українського АПК за 2021 та 2022 роки. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/rezultati-eksportu-ukrayinskogo-apk-za-2021-ta-2022-roki-portfolio-vid-ukab> (Дата звернення 21.04.2023).
36. The importance of Ukraine for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine. Food and Agriculture Organization of the United Nations.

- 2022 URL: <https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf> (Дата звернення 23.04.2023).
37. У 2021 році Україна збільшила експорт агропродукції на 25%. Офіційна сторінка Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу». URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_ukraina_zbilshila_eksport_agroproduksii_na_25 (Дата звернення 23.04.2023).
38. FAO Food Price Index. Food and Agriculture Organization of United Nations. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (Дата звернення 25.04.2023).
39. Wheat Mounts Historic Week as War Sparks Deepening Supply Fears. Official site of Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-04/wheat-surges-to-fresh-14-year-high-on-mounting-supply-fears?sref=D59ibWFx> (Дата звернення 25.04.2023).
40. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінет Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (Дата звернення 21.04.2023).
41. Рейтинг «ТОП-10 країн виробників кукурудзи в 2021/22 МР». Головний сайт про агробізнес Latifundist. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-kukurudzi-2021-22-mr> (Дата звернення 22.04.2023).
42. Рейтинг «ТОП-10 країн виробників соняшнику у 2021/22 МР». Головний сайт про агробізнес Latifundist. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-sonyashniku-2021-22-mr> (Дата звернення 24.04.2023).
43. Рейтинг «ТОП-10 країн виробників пшениці в 2021/22 МР». Головний сайт про агробізнес Latifundist. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2021-22-mr> (Дата звернення 26.04.2023).
44. The WTO Stats Dashboard. World Trade Organization. URL: <https://stats.wto.org/> (Дата звернення 27.04.2023).
45. Дослідження KSE Institute та Мінагрополітики. Офіційний сайт Kyiv School of Economics. 2022 URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/doslidzhennya-kse>

- [institute-ta-minagropolitiki-pryami-zbitki-v-silskomu-gospodarstvi-ukrayini-vnaslidok-viyini-z-rf-syagayut-6-6-mlrd/](#) (Дата звернення 27.04.2023).
46. Логістика "з'їдає" всі гроші аграріїв. *Електронне видання «Економічна Правда»*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/7/693517/> (Дата звернення 27.04.2023).
47. EU import bans for Ukraine grain shock embattled farmers. Germany's international broadcaster Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/en/eu-import-bans-for-ukraine-grain-shock-embattled-farmers/a-65540084> (Дата звернення 28.04.2023).
48. Програма «Доступні кредити 5–7–9» для аграріїв. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/u-mezhah-programi-dostupni-krediti-579-agrariyi-vzhe-zaluchili-majzhe-67-mlrd-grn> (Дата звернення: 28.04.2023).
49. Грантова підтримка ФАО та ЄС. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/grantova-pidtrimka-fao-ta-yes> (Дата звернення: 28.04.2023).
50. Зернова ініціатива. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/33674.html> (Дата звернення 28.04.2023).
51. Export Potential Map of Ukraine 2021. International Trade Centre (ITC). URL: <https://exportpotential.intracen.org/en/markets/gap-chart?whatMarker=ls&what=5&fromMarker=i&exporter=804&toMarker=r> (Дата звернення 30.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

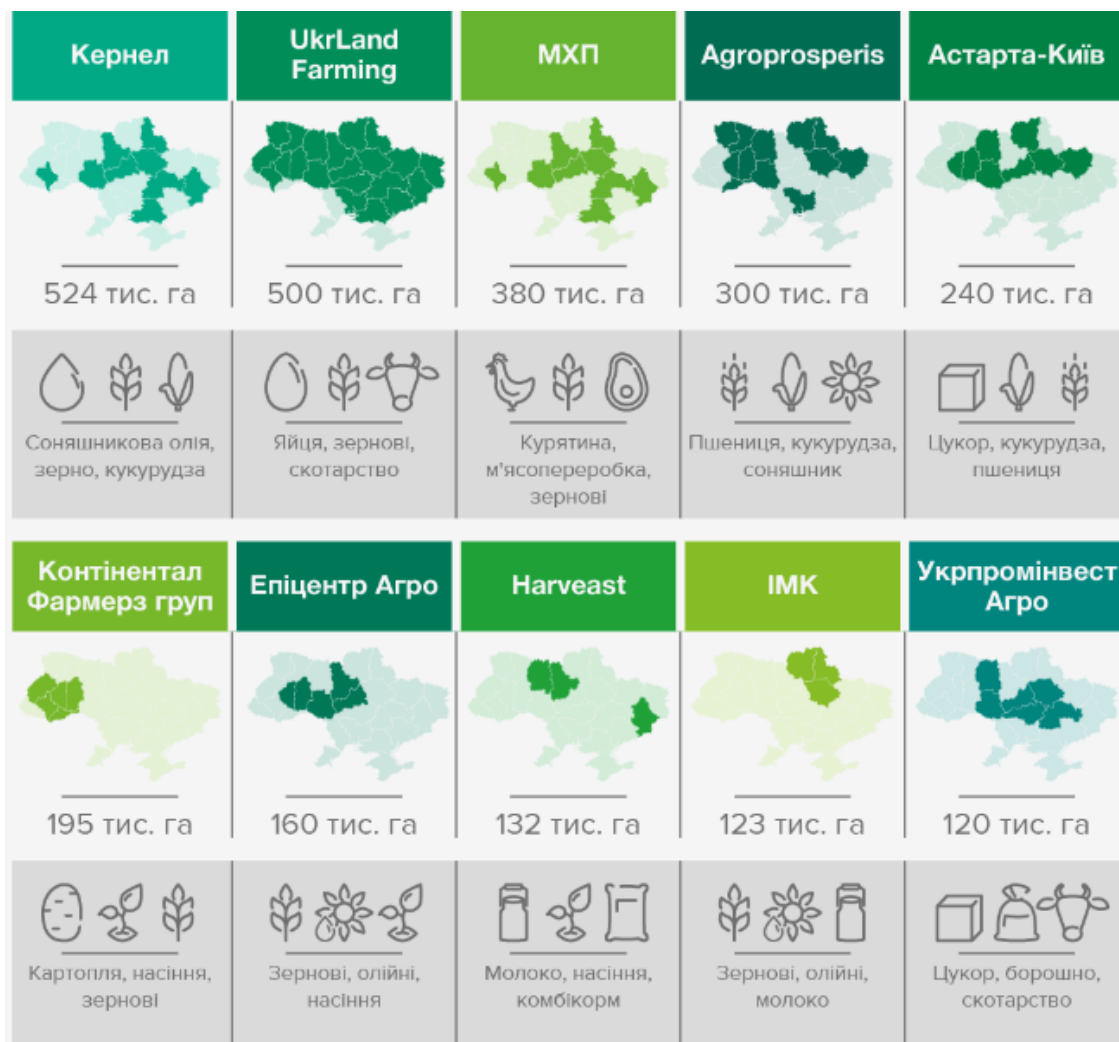

Рис.А.1. — Топ-10 найбільших агрохолдингів України [30]

Имя пользователя:
Міжнародної економіки Черницька Тетяна

ID проверки:
1015251879

Дата проверки:
25.05.2023 15:37:30 EEST

Тип проверки:
Doc vs Internet + Library

Дата отчета:
25.05.2023 15:40:01 EEST

ID пользователя:
100005722

Название файла: КБР-Розумій

Количество страниц: 54 Количество слов: 12226 Количество символов: 95037 Размер файла: 161.94 KB ID файла: 1014927044

3.29% Совпадения

Наибольшее совпадение: 0.52% с Интернет-источником (<https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/7578/7580>)

2.55% Источники из Интернета 253 ..... Страница 56

2.98% Источники из Библиотеки 540 ..... Страница 58

0% Цитат

Исключение цитат выключено

Исключение списка библиографических ссылок выключено

0% Исключений

Нет исключенных источников

Модификации

Обнаружены модификации текста. Подробная информация доступна в онлайн-отчете.

Замененные символы 30